

VÁGVÖLGYI ANDRÁS

A TELEVIZIÓ HATÁSA AZ EGYÉN MŰVELŐDÉSÉRE,
ÉLETVITELÉRE, SZEREPE A TUDATFORMÁLÁSBAN

/Beszámoló egy vizsgálat eredményeiről/

JÓZSEF ATILA TUDCMÁNYEGYETEM
Pedagógiai-Pszichológiai
Szakcsoport Könyvtára

Bölcsészdoktori értekezés

S z e g e d

1 9 6 7

B e v e z e t é s

Századunk második harmadának kezdetén valósult meg az emberiség régi vágya: a távolbalátás. A televízió rendkívül gyorsan terjedt el világszerte. Európában a második világháború közbejötté miatt csak az 1950-es évek elején épültek ki a fejlettebb országok televíziós hálózatai, ettől az időtől kezdve azonban évről-évre milliókkal nőtt a vevőkészülékek száma, s ma már ott tartunk, hogy a kor emberének szinte mindennapi szükségletévé vált a televízió nyújtotta tömegkommunikáció folyamatába való bekapcsolódás, a televízió életünk szerves tartozéka lett.

Ennek tulajdonítható, hogy pedagógusok, pszichológusok, szociológusok világszerte foglalkozni kezdenek a televízióval, tudomány szakuk sajátos aspektusából vizsgálják ennek a nagyjelentőségű tömegkommunikációs eszköznek a hatását, pozitív és negatív oldalait.

A televízióval olyan tömegkommunikációs eszköz került be a családi otthonokba, amely sokoldalúan befolyásolja nézőinek szabadidejét, művelődési aktivitásait, beleszól szinte a család minden tagjának az életébe és átformálja a különböző szokásokat. Világjelenség, hogy a televízió körül magas-

gondol-
kozdok,
vitalizációk
M.

ra csap a viták szenvedélye, egyesek csak audio-vizuális voltából következő előnyeit, mások pedig csak azt látják benne, hogy betört az emberek életébe, s azt többé-kevésbé átalakította.

Dolgozatunkban vizsgálat tárgyává tettük öt Békés megyei községben és Szegeden kiválasztott mintában 160-160 TV előfizető művelődési aktivitásainak, szokásainak és társas kapcsolatainak alakulását a televízió hatására azzal a céllal, hogy bizonyos tendenciák érvényesülésére és egyuttal a falu és a város között e téren is meglevő különbségekre felhívjuk a figyelmet.

A lehetőségekhez képest felhasználtuk a hazai és a külföldi szakirodalom eredményeit is, s alkalmanként összevetettük az általunk nyert eredményekkel.

A felvételt hallgatóink tevékeny közreműködésével végeztük. Anyagi lehetőségek hiányában a téma sokoldalubb megközelítéséről le kellett mondani, mintahogy nem volt lehetőségünk matematikus alkalmazására sem. Mintánk nagysága és a választott módszer azonban lehetővé tette, hogy a felvétel során nyert adatokat elektronikus számítógép segítségével dolgozzuk fel és értékeljük.

Dolgozatunk végén egy, szorosan a témához vágó bibliográfiát közlünk, amely utbaigazítást nyújt azoknak, akik a témával részletesebben kívánnak foglalkozni.

A v i z s g á l a t h i p o t é z i s e

I

A vizsgálat alapvető célja abból a tényből indul ki, hogy a televízió, mint korunk legjelentősebb tömegkommunikációs eszköze jelentős helyet tölt be és nagy szerepet játszik a művelődésben, a szabadidő kulturált eltöltésében és hatása van a család életvitelére, a különféle családon belüli szokásokra és a társas kapcsolatokra. Ezeket a jelenségeket a mi szocialistává fejlődő viszonyaink között szükségesnek látszik vizsgálni, hiszen társadalmi berendezésünk, sajátos művelődési viszonyaink, a kulturális forradalom eddigi eredményei, továbbá az a tény, hogy a mi viszonyaink között a televízió egészen más szerepet tölt be, mint a tőkés országokban, indokolttá tesz az ilyen irányban végzett kutatásokat.

Falusi körülmények között nem kis szerepet játszik az a forradalmi átalakulás sem, amely az utóbbi években a mezőgazdaságban végbement. Ennek kulturális kihatása szinte ma még nem is látható világosan. A parasztságnak, amely a mezőgazdaság szocialista átalakítása előtt saját földjének rabja volt, szabadidőre és ebből következően művelődésre és szórakozásra alig volt lehetősége. A nagyüzemi, szocialista gazdálkodásra való áttérés nemcsak az objektív lehetőségek körét tágította ki, nemcsak a munkaidőn túli szabadidőt növelte, hanem az igények oldaláról is óriási változásokat eredményezett. A művelődésre és a szórakozásra fordított idő jelentősen megnövekedett, és az életforma bizonyos mértékű átalakulása folytán az igények is emelkedtek.

II

Az 1960-as évek elején az Alföld dél-keleti részén a szentesi televíziós közvetítőállomás felépülésével a vételi lehetőségek nagymértékű javulása következtében ezen a vidéken is rohamosan emelkedni kezdett a vevőkészülékek száma. A közvetítő lánc kiépülésével először csak a városi és ipari településeken, de később a falukban is megsokasodtak a házak fölé emelkedő televíziós antennák, a mezőgazdaságban végbement változás kedvezően befolyásolta a televízió elterjedését.

1/ A televízió - véleményünk szerint - alakító hatással van a nézők szabadidejére és művelődésére, intenzív mértékben befolyásolja a társas kapcsolatokat. Elterjedése első szakaszában negative hat vissza az egyéb tömegkommunikációs eszközökre, csökkenti az érdeklődést a film, a rádió, a könyvek, újságok és folyóiratok olvasása, valamint a különböző szabadidő aktivitások iránt.

2/ Feltételezzük - elsősorban szubjektív benyomásainkra alapozva -, hogy a televízió a hagyományos népművelési formákkal szemben aktualitásánál és rugalmasságánál fogva nagyobb szerepet játszik, hatással van a nézőknek a művelődési és szórakoztató jellegű rendezvényeken való részvételére, befolyásolja mobilitásukat.

3/ Ami a televíziónak a családon belüli hatását illeti, az a véleményünk, hogy ez az eszköz óriási változásokat hozott a családok életében. Hatással van a különféle családi szokásokra, az életvitelre és a készülék megvásárlása után a családok egy részénél bizonyos foku befeléfordulási tendenciák érvényesülését segíti elő.

4/ A vásárlás utáni első időszakban hatása az egész szabadidő strukturára vonatkozik, így például a nők esetében még a háztartási munka végzését is befolyásolja. Véleményünk szerint hatása nem azonos a férfi és a nő nézőkre, az utóbbiakra intenzívebb hatással van, több időt töltenek a készülék előtt, mint a férfiak. Ha feltételezésünk helyes, ebben az esetben a családon belüli munkamegosztás kialakult gyakorlatában a nők rovására csökkenti a pihenésre, és így az alvásra fordítható időt, mert a házimunkát az adás miatt csak későbbi időpontban lehet elvégezni.

5/ Feltételezzük, hogy a televízió jelentős szerepet játszik a családok munka utáni közös együttlétében, amit audio-vizuális jellege és műsorainak sokoldalúsága feltétlenül elősegít. Ez a hatás azonban nemcsak az adás idejére vonatkozik, hanem egy-egy intenzív élményt jelentő műsor megtekintése a családon belül még napok múltán is beszédtema lehet.

6/ Falusi viszonyok között a televízió - ezt a városinál kisebb mértékű elterjedése alapján van okunk feltételezni - csökkenti a családok izoláltságát, fejleszti a társas kapcsolatokat, kollektív élmények révén elősegíti - bizonyos bonyolult áttételekben - a közvélemény formálását, az egységesebb szemléletmódot, s ezen keresztül az egységes paraszti osztály kialakulását is.

7/ A televízió, mint a tömegtájékoztatás modern eszközének a szerepéről és jelentőségéről az a véleményünk, hogy nagymértékben hozzájárul a falu hátrányosabb helyzetének a felszámolásához, mert a világ eseményei a televízió közvetítésével az eddiginél sokkal rövidebb idő alatt jutnak el a befogadókhöz. A televízió - véleményünk szerint - növeli a nézők politikai és társadalmi érdeklődését, különösen a készülék vásárlása

érv

utáni 1-2. évtől kezdve. Feltételezzük, hogy az új készülék-tulajdonosoknál egy időre csökken a társadalmi-politikai aktivitás, ez azonban csak átmeneti jelenség, s csak addig érvényesül, amíg a néző a televíziót a tömegkommunikációs eszközök sorában arra a helyre állítja, amely megilleti, amíg a televízió megszokássá válik. Amikor a néző erre a fokra jut, tehát befejeződik szabadidejének "ujrafelosztása", politikai és társadalmi aktivitása éppen tájékozottsága révén a korábbinál erősebb lesz. Ezt az időt körülbelül 1-2 évnek tételezzük fel, véleményünk szerint ennyi idő szükséges ahhoz, hogy a televízió a különböző szabadidő aktivitások között elfoglalja a maga helyét, nagyjából ennyi idő kell ahhoz is, hogy a néző a különböző műsorok között szelektálni tudjon. Ez a feltételezésünk természetesen nem egyformán vonatkozik valamennyi demográfiai csoportra, mert műveltségi és foglalkozásbeli tényezők ezt az időt jelentősen csökkenthetik, illetve meg is hosszabbíthatják.

III

Feltételezéseinket természetesen csak tudományos igényvel végzett vizsgálat támaszthatja alá, illetve cáfolhatja meg. Megjegyezni kívánjuk, hogy feltételezéseinkben szükségképpen nem differenciálhatunk különféle családtypusokat, csak általánosságban mozoghatunk, függetlenül olyan rendkívül fontos tényezőktől, mint a családtagok száma, a szociális hovatartozás, az életkor, foglalkozás, alapműveltség, a környezet, a barátok, rokonok és szomszédok, vagy nem utolsósorban a lakásviszonyok. Ezek a tényezők mind-mind újabb motivációkat hozhatnak létre, amelyek az összképet jelentősen befolyásolhatják.

A m i n t a v é t e l e l ő k é s z i t é s e

A hipotézis felállítása után az adott lehetőségek figyelembe vételével a legegyszerűbb megoldásnak egy olyan mintavétel látszott, amely az adott községek^{+/} televízióval való ellátottságát figyelembe véve, megfelelő nagyságu mintát választva feleletet adhat a hipotézisben foglalt feltételezésekre. Az adott községek televízióval való ellátottsága valamivel felette van az országos átlagnak, amit elsősorban gazdasági-termelési sajátosságaik, termelőszövetkezeteiknek az országos átlagot elérő illetve meghaladó termelési értéke, illetve az egy családra jutó magas részesedés is magyaráz.

A megvizsgált öt község az Alföld e részére jellemző nagylélekszámú települések közül való, valamennyi lakossága felette van a hatezernek, rendezett települések, amelyekben a mezőgazdaság mellett az iparnak is szerepe van a termelésben /Sarkad/, akár úgy, hogy helyben kínál munkaalkalmat, akár pedig úgy, hogy egy-egy nagyobb ipari centrum /Békéscsaba, Gyula, Mezőhegyes/ vonzáskörzetébe tartoznak. Az ipar említése annál inkább szükségesnek látszik, mert éppen a munkásoknak a parasztoktól sokban különböző életvitele és szokásai miatt a helyi televízió előfizetők között az iparban /beleértve a helyi ipart is/ foglalkoztatottak közül relative nagy számú előfizetőt találtunk, akik mintánkban számarányuknak nagyjából megfelelő képviselőket kaptak.

+/ Csorvás, Elek, Mezőkovácsháza, Sarkad és Vésztő

A községek kiválasztásánál bizonyos adottságokat igyekeztünk figyelembe venni, így többek között azt, hogy valamenyny községünkben megfelelő, vagy annál jobb vételi viszonyok legyenek, amely elsődleges feltétele a televízió terjedésének. A kiválasztásnál egyaránt szerepeltek olyan községek, amelyekben a közeli városok kulturális és egyéb hatása érvényesül /Csorvás-Orosháza, Elek-Gyula/, illetve olyanok, amelyek viszonylag távol esnek a városoktól /Sarkad, Mezőkovácsháza, Vésztő/.

Az előkészítő munka során vizsgálat tárgyává tettük az említett községek bennünket leginkább érdeklő demográfiai adatait, az életmóddal kapcsolatos különféle mutatókat, a kulturisztika jellemzőbb adatait. Bár az öt község jelleget tekintve igen közel áll egymáshoz, mégis jelentős különbségeket mutattak a különböző adatok. Ezek közül néhány jellemzőbbet az alábbiakban mutatunk be: +/

A község lakóinak száma /1964/	ezer lakosra eső TV készülékek száma ++/	kisker. forgalom ezer Ft-ban	vendéglátó ezer Ft-ban	
Elek	6 126	30	21 898	4 770
Mezőkovácsháza	5 927	45	51 489	7 759
Csorvás	7 116	45	31 698	7 290
Sarkad	11 976	25	72 987	13 053
Vésztő	10 123	21	37 984	9 090

A televíziós készülékek ezer lakosra eső számánál a kétségtelenül jelentős különbséget az illető területnek Szen-

+/ Forrás: Békés megye statisztikai évkönyve, 1965.

++/ Az adatok járási szintre vonatkoznak

testől való távolsága magyarázza, a vételi lehetőségek Békés megye legészakibb részén /Vésztő/ kedvezőtlenebbek, mint a közelebb fekvő helységekből /Csorvás, Mezőkovácsháza/.

Az életmódot, amelynek a szabadidővel szoros kapcsolata van, döntően befolyásolja a műveltség, a jövedelem, a termelés, mint ahogy az utóbbiak is visszahatnak a szabadidőre, illetve annak eltöltésére. Vizsgálódásunk szempontjából tehát nem lehetnek közömbösek például a kiskereskedelem, vagy a vendéglátó vállalatok forgalmi adatai sem, mert ezek összetétele a községek jellegének megismerését segíti elő.

A községek kiválasztásánál a fentiekén kívül még figyelembe kellett venni azt is, hogy a megvizsgálandó helységek egyben olyanok is legyenek, ahová a 10 napos falusi népművelési gyakorlat hallgatóit elküldhetjük, ugyanis a felvétel lebonyolításához szükséges anyagiak hiányában azokra az egyetemi hallgatókra kellett támaszkodni, akik, mint a fakultatív népművelési speciálkollégium hallgatói szokásos évi 10 napos falusi népművelési gyakorlaton vettek részt.

A fentiek figyelembevételével és a Békés megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztályának javaslata alapján sikerült a számunkra megfelelő községeket kiválasztani. A népművelési gyakorlat szervezése során önkéntes jelentkezők közül válogattuk ki a célra leginkább rátermett hallgatókat, akiket a felvétel előtt összehívtunk és tájékoztattuk őket a felvétel céljáról, technikájáról, módszeréről és szervezéséről.

Magára a felvételre kilenc nap állt rendelkezésre, ezért a hallgatók kioktatása, az egyes csoportokon belül a munka megszervezése és a feladatok szétosztása jelentős helyet kapott az előkészítő munkában.

A m i n t a v é t e l

A községekben a televízióval való ellátottság mértékét figyelembe véve általában 30-40 család került be a mintába, amelynek összeállítása úgy történt, hogy hallgatóink a helyi postahivatalok TV előfizetői közül a véletlen mintavétel módszerével választották ki a megvizsgálandó egyedeket. Az irodalomból ismeretes, hogy a véletlen mintavételnél milyen szerepet játszhat a szubjektív torzítás, az a tény, hogy a kérdezőbiztos a véletlen kiválasztás végrehajtásának menetébe szubjektív tényezőket vihet bele. Éppen ezért már az előkészítő munka során a helyes mintavételi eljárás és a kérdezés technikájának begyakorlására nagy súlyt helyeztünk. A vonatkozó szakirodalomból az is ismeretes, hogy mindenféle kikérdezés valamiféle bizalmi kapcsolaton alapul. Hallgatóink - a kérdezőbiztosok - azt a feladatot kapták, hogy a kérdéseket bizalmas beszélgetés formájában tegyék fel, semmiképpen se olvassák fel a kérdéseket, a beszélgetés folyamán kapott válaszokat úgy rögzítsék, hogy az ártalmatlan beszélgetés ne váljék kinos kikérdezéssé.

A felvételt községenként 3-4 személy végezte, így nem kellett attól tartani, hogy egy személy esetleges szubjektív torzításai a kapott eredményeket befolyásolni, illetve jelentősen változtatni fogják. Ezért arra törekedtünk, hogy a lehetséges torzításokat kiküszöböljük, amely minden esetben fennáll, ha a kérdezőbiztosok részéről bármilyen döntési, illetve ítéletalkotási lehetőség marad. A véletlen mintavételi eljárás kidolgozásánál tehát figyelembe kellett

1/ v.ö.: G.U. YULE - M.G. KENDALL: Bevezetés a statisztika elméletébe, Budapest, 1964. c. művének vonatkozó részével

venni azt, hogy minden személyes választási lehetőséget kiküszöböljünk, nem hagyva teret ellen- vagy rokonszenvnek.

Azt tüztük ki célul, hogy a kijelölt öt községben a televízió előfizetőknek 5-6 %-át fogjuk mintánkba venni, mert az volt a véleményünk, hogy egy ilyen nagyságu minta már megmutatja a hipotézisben feltételezett tendenciákat, elég megbízható arra, hogy a nyert eredményeket általánosítani lehessen.

Felvételünket az ugynevezett lágú interjú módszerével /permissive interviewing/ hajtottuk végre, amely kérdezőbiztosaink feladatává tette, hogy a kikérdezettel lehetőség szerint szoros bizalmi viszonyba kerüljenek. A kérdezőbiztosok kiválasztásánál is igyekeztünk ezt a célt szemelőtt tartani, tekintettel arra, hogy a kérdezőbiztosok előzőleg már ismeretek voltak, hiszen saját hallgatóink közül választottuk, így emberi magatartásuk, habitusuk és fellépésük alapján lehetett a válogatást a jelentkezők között végrehajtani. Tekintettel arra, hogy a felvételt végzők nagyrésze leányhallgató volt, így még külső megjelenésüket is a cél érdekében szándékoztuk gyümölcösöztetni.

A kérdezőbiztosok - interjúőrök - a kioktatás során arra vonatkozóan is utasítást kaptak, hogy az interjú során igyekezzenek kerülni az olyan szituációkat, amely elősegítene a családon belül kollektív vélemények kialakulását, nyomatékosan hangoztattuk, hogy lehetőség szerint harmadik személy bekapcsolódását kerüljék el.

Hallgatóink megjelenése a községekben már eleve egy csomó találgatásra adott okot, ugyanis a megyei ujság előzőleg

hírt adott arról, hogy 10 napos falusi népművelési gyakorlat végzésére melyik községekbe mennek hallgatók. Számítva arra, hogy jelenlétüket először valami formában meg kell magyarázni, a kiiktatás során olyan utasítást is célszerűnek látszott adni, amely ezekre a kérdésekre adott választ.

Maga a felvétel esetünkben azt jelentette, hogy egy-egy előfizetőt két kérdezőbiztos keresett fel, miután az erre a célra készített sokszorosított levéllel ^{2/} előre értesítettük a vizsgálat céljáról és arról, hogy körülbelül melyik napon és időpontban fogják felkeresni.

Itt szükséges megemlíteni, hogy az előre való értesítésnek ez a módja nem minden községben vált be, ugyanis az előfizetők egy része arra számított, hogy a kérdezőbiztosok a televízió műsorával kapcsolatban közvéleménykutatást végeznek, több helyen egész listákat állítottak össze annak reményében, hogy kívánságaik és megjegyzéseik a televízió műsorával kapcsolatban eljutnak az illetékesekhez és így az általuk óhajtott módon fog változni a műsor. Tekintve, hogy vizsgálatunknak ilyen célja nem volt, ezért egyes családoknál időbe telt, amíg az előfizetők jövetelük valódi célját megértették.

Az interjú módszert azért részesítettük előnyben a kérdőíves kitöltéssel szemben, mert az volt a véleményünk, hogy esetünkben ez a módszer sokkal célravezetőbb, hiszen a megkérdezettek közvetlen hangulatu beszélgetés közben sokkal inkább igyekeznek magukat, körülményeiket és szokásaikat a valóságnak megfelelően bemutatni, mint a kérdőíves felvételnél, ahol nincs meg a kérdezt és a kérdező között

a közvetlen kapcsolat, mechanikus a felvétel, nincs annyi lehetőség a téma sokoldalú megközelítésére, amely az interju esetében eleve adott. Az a lehetőség, hogy két, vagy több személy interju keretében kapcsolatba lép egymással nagyon hasonlít a mindennapi cselekvéshez, nincs kikérdező jellege, hoha az interjuőr tudatos irányba fordítja a beszélgetést, előre meghatározott ingereket küldve az interjuvált felé.

A z i n t e r j u l a p

A vonatkozó szakirodalomból figyelemreméltó Erwin K. SCHEUCHnak az interju szerepéről írt tanulmánya,^{3/} amelyben a szerző kimutatja, hogy az interju során a kérdések egyes csoportjainak elhelyéze jelentős hatást gyakorolhat az egész interju kimenetelére, használhatóságára és megbízhatóságára. Interju lapunk összeállításánál figyelembe vettük azt a tényezőt, amelyet SCHEUCH "elhelyezésű hatás"-nak nevezett, amely azt jelenti, hogy az interju során a kérdések egyes csoportjainak elhelyezése, egymáshoz viszonyított sorrendje nagyon fontos tényező, hatásával a nyert eredmények használhatósága vonatkozásában számolni kell. Ugyanigy figyelembe vettük az ugynevezett "kisugárzási hatás"-t is, valamint azt a tényezőt, amelyet SCHEUCH "figyelem feszültségi görbé"-nek nevezett, amely szerint előre meg lehet állapítani, hogy miként alakul a kikérdezettnak az a készsége, hogy emocionálisan kapcsolódjon a témához és hogy milyen intenzívek a reakciói az interju során.

3/Erwin K. SCHEUCH: Das Interview in der Sozialforschung = Handbuch der empirischen Sozialforschung, Stuttgart, 1962.

Interju lapunkon^{4/} a kérdések összeállításánál figyelembe vettük azt a tudományosan kipróbált és ellenőrzött megállapítást, hogy a megkérdezettek előbb idézett figyelmi görbéje az interju elején és végén a legalacsonyabb, ezért arra törekedtünk, hogy a bennünket leginkább érdeklő kérdések az interju második és főként harmadik negyedében kerüljenek elő, mert azt reméltük, hogy e tényező figyelembe vétele elősegíti a reálisabb kép kialakítását. Ezért a kevésbé fontos kérdéseket az interju lap elejére állítottuk, kísérletet téve arra, hogy azok unalmasnak ne tűnjenek. Ezt a célt szolgálta többek között az 1/ kérdés b/ és c/ alkérdése is, amely a tapasztalat szerint jó alaphangulatot teremtett az interjuhoz, alkalmas volt arra, hogy a jelenlevő családtagok utólag megvitassák: ki és miért volt a televíziós készülék megvásárlása mellett, illetve ellen.

Arra törekedtünk, hogy az egyes kérdéseket lehetőleg elkülönítsük egymástól, tekintettel arra az előre nem látható és kiszámíthatatlan hatásra, amelyet az előzőleg feltett kérdések a következő kérdések megválaszolására gyakorolhatnak.

Interju lapunkon néhány kérdést kiemelten szerepeltettünk, így többek között azokat, amelyek a televíziónak a családon belüli szokásokra való hatása felől érdeklődtek, arra kerestek választ: hogyan alakultak a televíziós készülék megvásárlása óta a társas kapcsolatok, illetve milyen hatása van a televíziónak a művelődésre és az egyén

részvételére a különböző kulturális és egyéb rendezvényeken.

A demográfiai adatokat a bevált gyakorlat szerint az interju lap végén szerepeltettük. Ezt nemcsak abból a megfontolásból hagytuk a végére, mert ezek megválaszolása már nem igényel nagyobb fokú koncentrációt, de azért is, mert feltételeztük, hogy egy hosszabb beszélgetés végére az interjuváltak őszintébben válaszolnak olyan kérdésekre, amelyek az életkorra és az iskolai végzettségre vonatkoznak, amelyről sok ember a tapasztalat szerint nem beszél szívesen, illetve magát előnyösebben igyekszik beállítani, mint ami a valóságnak megfelel.

Az interju lap kapcsán szólni kell a kérdések természetéről is. A televízió nézési szokások, a szituáció és a magatartás mérése céljából szükségesnek látszott annak megállapítása, hogy a mintába került előfizetők mióta tulajdonosai a készüléknek, sőt e magatartások közelebbi megértését az a kérdésünk segítette elő, amely arra vonatkozott, hogy ki volt a családban a televíziós készülék megvásárlása mellett, illetve ellen. Ugyancsak e magatartás felmérésére adott választ az a kérdésünk, amelyik az interjuváltak részéről a nézési gyakoriságra vonatkozott, illetve arra keresett feleletet, hogy a család tagjai beszélgetnek-e adás közben, fogadnak-e vendéget, s ha igen, akkor rokoni, baráti, szomszéd- vagy munkatársi kapcsolatok fűzik-e hozzájuk.

A kérdések tulajdonképpen nyitottak voltak, a válaszokat maga az interjuvált alkotta meg, amelynek alapján az interju végén az interjuőrök mint zárt válaszokat rögzítet-

tek.

Külön kell szólni az interju lap demográfiai részéről, amelyet négy kérdés formájában szerepeltettünk. Fontosnak tartottuk, hogy hipotézisünk alátámasztására és a feldolgozás, a sokoldalú megközelítés elősegítése céljából a megkérdezetteket nem, foglalkozás, iskolai végzettség és az életkor függvényében is megvizsgáljuk, ezért ezeket az adatokat is felvettük. A foglalkozás szerinti megoszlás vonatkozásában azokat a legfontosabb kategóriákat szerepeltettük, amelyek a tapasztalat szerint a leggyakoribbak és eligazítást adhatnak az egész sokaságra vonatkozóan.

Az életkor vonatkozásában hét csoportot vettünk fel a fiataloktól /14-18, 19-24 év között/ a felnőttek különböző korosztályain /25-29, 30-39, 40-49, 50-59 év között/ keresztül az öregekig /60 év felett/.

Az interju lapokat a könnyebb kezelhetőség céljából megszámoztuk, megjelölve rajtuk a mintavétel helyét és az interjuór nevét. Az interju lapot rotaprint sokszorosítással készítettük el. Tekintve, hogy a feldolgozást elektronikus számítógéppel terveztük, ezért az ugynevezett kódkockák feltüntetése nem látott szükségesnek.

A b á z i s a d a t o k

A felvétel lebonyolításával megbizott egyetemi hallgatók a helyszínen - az utasításnak megfelelően - a legelső napot azzal töltötték, hogy a helyi vezetőkkel megismerkedjenek. Ezt

nagyon fontosnak tartottuk, hiszen a felvétel során előkerülő különböző problémák megoldásában egyébként teljesen egyedül álltak volna. A vezetőknek elmondták munkájuk célját és ehhez segítséget kértek. A helyi vezetők már a megyei tanács Művelődésügyi Osztályától tudtak vizsgálatunk céljáról és valamennyi esetben megadták a szükséges segítséget.

A felvétel első napján került sor az előbbieken már ismertett módon a minta összeállítására. Szükségesnek látszott, hogy az egész községre vonatkozóan az alapvető művelődési bázisadatokat is összegyűjtsük, olyanokat, amelyek a népszámlálási kötetekben nem találhatók meg. Ezeket az adatokat egységesen mind az öt községben összegyűjtöttük, arra törekedve, hogy az egyes mutatókat több évre visszamenően megvizsgálva a község egész művelődési helyzetéről áttekinthető képet kapjunk, amelynek alapján felvételünk adatait is értékelhetőbbé tehessük.

Az alábbiakban néhány legfontosabb bázisadatot mutatunk be:

	Csorvás	Elek	Mezőkovácsháza	Sarkad	Vésztő
TV készülékek száma /egyéni/					
1961.XII.31.	n.a.	24	n.a.	141	n.a.
1963.XII.31.	310	106	239	259	140
1965.XII.31.	444	253	411	723	380
Könyvtári beiratkozott olvasó					
1961.XII.31.	662	859	969	1 391	725
1963.XII.31.	902	769	1 080	1 711	1 020
1965.XII.31.	1 293	991	1 154	1 660	1 166
Könyvtári kölcsönzések sz.					
1961.XII.31.	24 451	20 591	4 645	47 052	n.a.
1963.XII.31.	29 823	29 179	6 116	49 676	n.a.
1965.XII.31.	34 767	37 967	7 278	43 189	5 709

Csorvás Elek Mezőkovácsháza Sarkad Vésztő

A községbe járó
napilapok száma

1961.XII.31.	n.a.	684	n.a.	n.a.	n.a.
1963.XII.31.	564	680	519	1 123	712
1965.XII.31.	739	696	672	1 332	984

n.a.= nincs adat

A z a d a t o k f e l d o l g o z á s a

A felvétel befejeztével az interju lapokat összegyűjtöttük és hallgatóinkkal a tapasztalatokról és benyomásokról megbeszélést folytattunk. Előzőleg a felvétel folyamán valamennyi községben a munkát személyesen is ellenőriztük, így menetközben is volt tájékozódásunk a felvétel végrehajtásáról.

Az a vélemény alakult ki, hogy a felvétel lebonyolításával megbízott egyetemi hallgatók valamennyien lelkiismeretes és alapjában véve megbízható munkát végeztek.

A felvételt követő megbeszélésen hallgatóink úgy nyilatkoztak, hogy a megkérdezettek olyan konkrét kérdésekre, amelyek például a TV nézési időtartamra és a heti - általuk vélt - óraszámra vonatkoztak, irreálisan magas óraszámokat közöltek. Lehetséges, hogy a megkérdezettek - látva, hogy az interjuőrök érdeklődése a televízióra és ezen keresztül művelődésükre vonatkozik - kedvezőbb színben akarták magukat feltüntetni. Talán ez magyarázza az eredményekben kapott, általunk is kissé magasnak tartott óraszámokat.

Az interju lapokon nyert adatok feldolgozása a József Attila Tudományegyetem Kibernetikai Laboratóriumában történt M-3-M

tipusu elektronikus számítógép segítségével. A programozás munkáját ~~SALÁNKI~~ ISTVÁNNÉ és Dr. HÓDI GABRIELLA tudományos munkatársak végezték.

A feldolgozás gépesítése lehetővé tette, hogy az egyes kérdéseket a legkülönbözőbb oldalról lehessen megközelíteni. Így alkalom nyílt arra, hogy a nyert adatokat a nem, a kor, a foglalkozás, a televíziós készülék vásárlási évének függvényében vizsgálhassuk. A demográfiai adatok feldolgozása azt is lehetővé tette, hogy a fentiek differenciáló hatását is vizsgálhassuk, amelyről hipotézisünkben már megállapítottuk, hogy nagyon fontos tényezők, velük és hatásukkal mindenképpen számolni kell.

Az öt községben mintánkba 160 televízió néző került, adataink tehát ezekre a nézőkre vonatkoznak, belőlük természetesen az érintett családok televízió nézési szokásaira, a televízió által kiváltott hatásokra is lehet bizonyos mértékben következtetni, hangsúlyozva, hogy ezek az általánosítások csak esetlegesek lehetnek.

A falu és a város közötti különbségek megmutatására és kontroll céljából az öt Békés megyei községben végzett vizsgálatot teljesen azonos módszerekkel, azonos nagyságu mintavétellel három hónappal később Szegeden is elvégeztük. Az interjút a Békés megyében előzőleg működő egyetemi hallgatók folytatták, az adatok feldolgozását ugyancsak gépi úton a Békés megyeiiekkel párhuzamosan a JATE Kibernetikai Laboratóriumában végeztük el.

Ugy gondoljuk, hogy a városi közegben végzett felvétel adatai alkalmasak olyan összefüggések megmutatására is, amelyek hipotézisünkben nem szerepeltek, a falu és a város összevetése lehetővé teszi bizonyos konzekvenciák általánosítását is.

Mielőtt áttérnénk a nyert eredmények értékelésére, szükségesnek látszik megjegyezni, hogy az elektronikus számítógép által kiszámolt százalékokban két tizedest kaptunk, ezen nem változtattunk, tehát nem kerekítettük egész számokra.

A t e l e v i z i ó é s a z e g y é n
m ü v e l ő d é s e

Hipotézisünkben utaltunk rá, hogy az 1960-as évek elejétől kezdve az Alföld dél-keleti részén nagy fejlődésnek indult a televíziózás. Mintánkban - ahogy erre az előzőkben már utaltunk - felvettük az egyes készülék tulajdonosoknál a vásárlás évét is, amely a vizsgált kérdések sokoldalú megközelítését segítette elő.

1. sz. táblázat

A KÉSZÜLÉK VÁSÁRLÁSÁNAK ÉVE					
/Az egész sokaság százalékában/					
1965	1964	1963	1962	1961	1960 vagy előbb
Békés megyei községek					
26	28,5	15	10	8,5	12
Szeged					
15,62	26	20,62	14,62	14,37	8,74

A közölt adatok jól mutatják a televízió elterjedését Békés megye községeiben, azt, hogy a szentesi közvetítő állomás felépülése után rohamos fejlődésnek indult a televíziósodás, amely 1961-ben ugyan egy kissé megtorpant, majd 1962-től kezdve ismét emelkedő tendenciát mutat. Az 1961. év a mezőgazdaság szocialista átszervezésének az éve, talán ez magyarázza, hogy ebben az évben elsősorban a mezőgazdasági lakosság TV készülék vásárlása e fontos esemény miatt visszaesett.

Külön ki kell emelni, hogy a mintába került 160 háztartás közül 87-ben 1964 és 1965. évben vásárolták a készüléket, ez az adat jól tükrözi a televízió viharos elterjedésének az utóbbi években felfokozódott ütemét, azt, hogy a televízió hatása napjainkban gyűrűzik végig a falun.

Ezzel szemben a szegedi mintában azt tapasztaljuk, hogy 1960-tól kezdve egyenletesen emelkedő tendenciát mutat a televízió elterjedése. Amíg a Békés megyei községekben a megvizsgáltaknak több, mint a fele csak 1964 és 1965-ben vált rendszeres televízió nézővé, addig Szegeden ez a folyamat már 1963-ban végbement, jelezve azt, hogy a városi emberek anyagi lehetőségei és ilyen irányú érdeklődése ezekben az években összehasonlíthatatlanul jobbak és nagyobbak voltak, mint a megvizsgált községekben élőké, de nagyobb volt ezenfelül feltehetően a szórakozás iránti igényük is, ami szintén erősen befolyásolja és motiválja a televíziós készülék nem kis kiadással járó megvásárlását.

Az a tény, hogy a televízió falun és városon relative ilyen gyorsan terjedt el, arra kell, hogy felhívja a figyelmünket, hogy hatáskörével sokoldaluan foglalkozzunk, elemezzük

70 / zük és az egész népet érintő tudatformáló tevékenységben
sok lehetőséget nyújtó segítségét felhasználjuk és az élő
népművelési munka szerves részének tekintjük. A televízió
hatásának vizsgálatánál nem lehet egyedüli szempont a mű-
ködésben levő készülékek száma, hiszen ez valódi képet nem
nyújthat. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azokat sem, akik
egy-egy családi közösségen belül estéről-estére nézik a mű-
sorokat, mint ahogy hiba volna figyelembe nem venni - külö-
nösen falusi viszonyok között - azt a tényt, hogy az adáso-
kat sokszor a család tagjain kívül a szomszédok, ismerősök
és barátok is nézik. A televízió az első időszakban, amikor
még a családok zöme nem rendelkezik készülékkel, sokkal in-
kább közösségi szórakozási és művelődési eszköz, mint a ké-
sőbbiekben. Jellemzően családi ténykedésnek fogható fel,
amint a rádió is megjelenésének első időszakában az volt, de
a televízió - és ez audio-vizuális jellegéből következik -
sokoldalubb igényeket elégít ki és jobban mobilizálja a fi-
gyelmet a rádiónál.

További eredményeink értékelésénél és következtetéseink-
nél ezt a tényt nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ha a te-
levízió elterjedtségét, ennek ütemét általános kulturpoli-
tikai és népművelési szempontból nézzük, ez a nagyfoku vásárlá-
si kedv feltétlenül a televízió varázsát, az iránta felkeltett
érdeklődést mutatja.

A televízió sokkal intenzívebben tud behatolni a csalá-
ba audio-vizuális volta miatt, mint egyéb más tömegkommuni-
kációs eszköz. Több szerző rámutatott erre, köztük a fran-
cia J. CAZENEUVE is, aki e témakörrel foglalkozó munká-

jában^{5/} arról ír, hogy a televízió a "kép miatt individuálisabban és intenzívebben tud behatolni a nézők közé". /20. old./

Ez az intenzivitás egyik oka lehet - az életszínvonal, valamint a kulturális kiadásokra fordított összegek emelkedése mellett - annak, hogy az utóbbi 2-3 évben a televíziósodás ilyen nagy fejlődést ért el.

A televízió nemcsak, hogy más, mint a többi, de merőben új közvetítő eszköz is. Terjedését a falusi lakosság körében kétségtelenül előnyösen befolyásolja az, hogy egyaránt nyújtja a szórakoztatást, a művészi élményt és az ismeretek hasznos bővítését. Ebből az aspektusból nézve könnyen érthetővé válik - az anyagi lehetőségek pozitív irányú változásainak hangsúlyozása mellett - az a gyors elterjedés, amelyről az előbbieken szóltunk, s amit mintánk is jól tükröz.

A televíziós készülék vásárlási évén kívül azt is megvizsgáltuk, hogy a családban hogyan alakultak a vélemények a televíziós készülék megvásárlását illetően. Ezt azért kérdeztük, hogy megállapíthassuk: milyen vélemények voltak a családban a vásárlást illetően, ki hogyan foglalt állást ebben a kérdésben.

2. sz. táblázat

KI VOLT A CSALÁDBAN A TV KÉSZÜLÉK MEGVÁSÁRLÁSA MELLETT ?

A megvizsgált 160 Békés megyei családban

21,39 %-ban a férj	15,62 %-ban a feleség
12,50 " a gyermek/ek/	27,49 " a férj+feleség
1,24 " a férj + gyermek	1,24 " a feleség+gyermek
20,52 %-ban az egész család	

5./ J. CAZENEUVE: Sociologie de la radio-télévision, Paris, 1963.

3. sz. táblázat

KI VOLT A CSALÁDBAN A TV KÉSZÜLÉK MEGVÁSÁRLÁSA ELLEN?

A megvizsgált 160 Békés megyei családban			
/Az ellenzők közül/			
23,14 %-ban	a férj	15,62 %-ban	a feleség
20,62 "	a gyermek/ek/	15,62 "	a férj+gyermek
0,00 "	a feleség+gyermek	0,00 "	az egész család

A fenti adatok alapján megállapítható, hogy a legnagyobb százalékban a férj és a feleség együttesen a televíziós készülék megvásárlása mellett foglaltak állást.

Érdekes képet mutatnak azok az adatok, amelyek a férjekre vonatkoznak: a férjek mind a megvásárlás mellett, mind az ellenzők között a legnagyobb százalékot teszik ki.

E két alkérdés csupán a családon belüli véleménykülönbségeket regisztrálja és arra utal, hogy a család a televíziós készülék megvásárlása előtt alaposan meghányta-vetette ezt a nagy anyagi kihatással járó kérdést.

Interju lapunkon szerepeltetett 2. sz. kérdés arra várt feleletet, hogy minden adásnapon bekapcsolják-e a készüléket. A kérdés felvetése azt volt hivatva tisztázni, hogy a televízió olyan tömegkommunikációs eszközzé vált-e már, amit naponta néznek, milyen mértékben épült be a családok mindennapi életébe és mennyire veszi igénybe szabadidejüket. Végző fokon tehát arra kaptunk választ, hogy a televízió nézés szokássá vált-e.

4. sz. táblázat

A megvizsgált 160 Békés megyei családban			
56,87 %	nem minden adásnapon	43,13 %	minden adásnapon bekapcsolja a készüléket
Heti 1 alkalommal	68,13 %		
" 2 "	17,58 %		
" 3 "	5,49 %		
" 4 "	8,90 %		a megkérdezettek közül nézi a TV-t.

Miért?

A szombat-vasárnapi televízió nézést egy alkalomnak vet-
tük, ezért nem szerepeltettük a heti 5 alkalommal való né-
zés válaszlehetőséget.

A nyert adatokból kétségtelenül azt lehet megállapítani,
hogy a televízió a falusi lakosság körében elsősorban a hét
végén örvend népszerűségnek, hiszen a megkérdezett nézőknek
több, mint kétharmada csupán a hét végén nézi az adásokat.
A heti két alkalommal nézők /tehát a hét végén és egyszer
hét közben/ aránya alig több, mint a megkérdezettek egyha-
toda, míg a minden adásnapon TV-t nézők aránya még a megkér-
dezettek egytizedét sem éri el. Ez esetünkben a 160 háztar-
tásból csupán 14-et jelent, ami elég alacsony részesedésnek
mondható.

frükt

A fentiek tipikusan falusi viszonyokat tükröznek, ahol a
mezőgazdasági munka, a háztáji gazdálkodás ma még elég nagy
mértékben veszi igénybe a lakosság idejét, tehát a televíziós
műsorok nézéséhez szükséges munkaidőn túli szabadidő megle-
hetősen korlátozott.

Ismeretes, hogy társadalmi szempontból a szabadidő igen
nagy jelentőségű, mert biztosítja a lehetőséget a pihenés-
re, a regenerálódásra. A szabadidő biztosítja a lehetőséget
a társadalom tagjai számára, hogy emeljék kulturális szin-
vonalukat, és egyben elősegíti a személyiség sokoldalú és
harmonikus fejlesztését is.^{6/}

A televíziózás ebből a szempontból tipikus szabadidő-tevé-

6/ A témára vonatkozólag bővebben: A.A. ZEMCOV: Szvobodne
vremja i razvitie licnoszti, Voproszú Filozofii, 1964.
4. 61-74. old.

kenység. Több szerző rámutatott erre, s témánkkal rokon felvételek eredményei is egyöntetűen ezt igazolják. Gerhard MALETZKE, a hamburgi Hans-Bredow-Institut für Radio-und Fernsehforschung kutatója egyik munkájában^{7/} arra mutat rá, hogy amikor az egyén TV nézővé válik, szabadidejét újra kell rendeznie. MALETZKE szerint az egyén számára három lehetőség van:

- 1/ szabadidejét ki kell bővíteni,
- 2/ más elfoglaltságokat a TV javára le kell szűkíteni vagy korlátozni,
- 3/ a szabadidőt bővíteni, más elfoglaltságokat pedig egyidejűleg csökkenteni kell.

Falusi körülmények között a fenti feltételek ma még nem minden vonatkozásban adóttak. A mezőgazdasági munka, a falusi életforma /háztáji gazdálkodás még a nem paraszti lakosság körében is!/, ma még nem teszik lehetővé e feltételek érvényesülését. A szabadidő növelésének tendenciái természetesen részben már ma is biztosíthatók, a nők körében azonban az esetek többségében csak a háztartási munka rovására.

A magyar viszonyok ebben a vonatkozásban egészen speciális jellegűek, amire leginkább a Csehszlovákiában végzett vizsgálatok hívják fel a figyelmet^{8/}.

E felvétel adatai szerint a televízióval rendelkező falusi lakosság 62 %-a naponta nézi a televízió műsorát, míg a hetenkét többször, tehát nem mindennap nézők aránya az ottani minta 24 %-a volt. Hasonló eredményekről számol be MALETZKE is idézett munkájában. Mérései alapján a televízióval rendelkező családok a hét 5-6 napján az esti programot nagyjából

7/ Gerhard MALETZKE: Fernsehen im Leben der Jugend, Hamburg, 1959.
8/ Zárójelentés a televízió által a falusi lakosság kultúrshükségleteinek kielégítésére gyakorolt befolyást elemző vizsgálatok eredményéről, Prága-Pozsony, 1964. /Népművelési Intézet, Bp./

megnézik, a nézési időtartam 14-16 óra hetenként. Adatai szerint a családok fele a készüléket minden este bekapcsolja.

MALETZKE megállapítja, hogy a televíziós készülék használatának gyakorisága függ a család társadalmi helyzetétől és műveltségi színvonalától, de ugyanakkor a készülék birtoklásának időtartamától is.

Összehasonlításként bemutatjuk az American Research Bureau 1955. márciusában közzétett adatait is. E szerint a televíziós készülékkel rendelkező családok fele a teljes adási időnek csupán 2/3-át használja fel, a családok 1/4-e pedig csak 2/5-ét. Ebből az amerikai felvételből az is kiderül, hogy a televízió a családi életben kialakította a maga helyét és szerepét, a szórakozás és az időtöltés legfontosabb eszközévé és lehetőségévé vált. Hatása nem halványul el a készülék megvásárlása után sem.

Leo BOGART^{9/} idézi az A.C. NIELSEN Co. adatait, mely szerint ugyanabba a mintába tartozó családok napi televízió nézési ideje az évek múlásával tulajdonképpen nem csökkent, sőt még emelkedett is. A fenti NIELSEN-féle adatok szerint a televízióval rendelkező családok napi TV nézési ideje a következőképpen alakul:

1950	4,5	
1951	4,7	
1952	4,8	
1953	4,7	
1954	4,8	
1955	4,9	
1956	5,0	
1957	5,1	óra naponként

9/ Leo BOGART: The Age of Television /A study of viewing habits and the impact of television on American life/, London, 1958. v.ö.: 16. táblával

Az idézett adatokból az is kiderül, hogy a téli hónapokban a napi TV nézési időtartam a 6 órát is eléri.

2

Az előbbieknél a mi szempontunkból sokkal konkrétabb és használhatóbb adatokat kapunk, ha férfi és nő bontásban vizsgáljuk meg a TV nézéssel töltött napi időt. A kapott eredmények az előbbiek figyelembe vételével természetesen nem minden adásnapra vonatkoznak, hanem csak azokra a napokra, amikor televíziót néznek. Ismételten megjegyezni kívánjuk azt, amire az előbbieken már utaltunk: az interju során kapott óraszámok valószínűleg felfelé kerekítettek, amiben szerepet játszhatott az interjuvoltaknak az a törekvése, hogy magukat "jobb színben" tüntessék fel, de valószínűleg az is, hogy az interjuőrök általában csak egész órákat vettek fel, és valószínűleg ők is felfelé kerekítettek.

5. sz. táblázat

TELEVIZIÓ NÉZÉSI IDŐTARTAM NAPONTA NEMEK SZERINT
Békés megyei községek

Nők	óraszám	Férfiak
14,89 %	5	13,27 %
27,65 "	4	22,12 "
40,42 "	3	47,78 "
14,89 "	2	14,15 "
2,12 "	1	1,76 "

1

A fentiekből megállapítható, hogy a nők a kiegyensúlyozottabb televízió nézők közé tartoznak. Ennek alátámasztására elég figyelembe venni azt, hogy eloszlásuk az egyes kategóriákban szélesebb, mint a férfiaké.

2

Még ez a relative kis minta is tükrözi a nők szabadidejének lényegesebben alacsonyabb voltát a férfiakéval szemben,

amit viszont a televízió nézés szempontjából lényegesen jobban kihasználnak, mint a férfiak.

A nők helyzete a szabadidő szempontjából rosszabb, mint ahogy az első látásra tűnik. A két nemhez tartozók napi időbeosztása a családon belüli szereptől függően lényeges eltérést mutat.

6. sz. táblázat

TELEVÍZIÓ NÉZÉSI IDŐTARTAM NAPONTA NEMEK SZERINT

Szeged		
Nők	óraszám	Férfiak
6,38 %	5	5,30 %
8,51 "	4	19,46 "
46,80 "	3	43,36 "
36,17 "	2	27,43 "
2,12 "	1	4,42 "

Összehasonlítva a Békés megyei és a szegedi mintában kapott eredményeket, azt tapasztaljuk, hogy Szegeden a két nemhez tartozók televízió nézési ideje a napi 2-3 órás időtartam körül a leggyakoribb; a mintába tartozóknak mintegy 70-80%-a a napi 2-3 órát jelölte meg, szemben a Békés megyeiek 55-60 %-ával. A két mintához tartozók napi nézési idejének összevetése azt mutatja, hogy a televízió "varázsa" lényegesebben nagyobb falusi, mint városi körülmények között.

A szegedi eredmények arra is engednek következtetni, hogy a szabadidő vonatkozásában a két nemhez tartozók között kisebb eltérés mutatható ki, mint a falusi mintához tartozóknál, amit a falu és a város között ma még meglevő különbségeknek kell tulajdonítanunk, amelyek többek között a művelődésben is megnyilvánulnak.

A mintavétel kapcsán nem volt feladatunk szabadidő-mérlegek készítése, így nem mérhettük a megvizsgált személyek napi időbeosztását és az egyes aktivitásokra fordított időmennyiségeket. Azt azonban megfigyeléseinkből és az interjú közben szerzett benyomásainkból megállapíthatjuk, hogy a nőknél lényegesen rövidebb az alvási idő, mint a férfiaknál. Ebből az aspektusból vizsgálva a nők televízió nézésre fordított idejét, azt kell megállapítanunk, hogy szfeltétlenül az alvási idő rovására történik. Ezt a megállapításunkat látszik igazolni a Csehszlovákiában végzett vizsgálat^{10/} is, amelynek adatai szerint a termelőszövetkezetekben dolgozó nők átlagban napi 21 perccel, a munkásnők pedig 16 perccel alszanak kevesebbet, mint a férfiak.

Az idézett csehszlovák vizsgálat azt is megmutatta, hogy a nők hátrányára a legnagyobb aránytalanság a gazdaságilag és politikailag kevésbé fejlett községekben mutatkozik meg a leginkább.

Hasonló vizsgálatokat végeztek a Szovjetunióban is.^{11/} L.BIBIK és M.MARKOVICS kimutatták, hogy a férfiak körülbelül kétszer annyi időt fordítanak a televízió műsorainak nézésére, mint a nők. Körülbelül ugyanez vonatkozik a mozilátogatásra is.

10/ Miroslav DISMAN: Zórójelentés a falusi dolgozók szabadidejének és ez idő kihasználásának megállapítása végett az állami XV-5/9 kutatási terv keretében végzett kutatómunka eredményeiről. Prága-Pozsony, 1963. /Kézirat fordítás a ELTE Felsőfoktatói- és Népművelési Tanszéki csoport dokumentációjából, Debrecen, 1964./

11/ L.BIBIK - M.MARKOVICS: Szabadidő felmérések a Szovjetunióban Magyar Filozófiai Szemle, 1962. 4. 560-568.p.

E vizsgálat arra is rámutatott, hogy a dolgozók szabadidő strukturájának változása nem spontán folyamat, hanem az ország gazdasági és kulturális életében végbement hatalmas változás eredménye.

Ha a dolgozó rétegek napi időbeosztását vizsgáljuk, azt látjuk, hogy amíg a munkaidő és a munkával kapcsolatban eltöltött idő vonatkozásában teljes egyenlőség van a két nem között, addig a férfiak esetében olyan fontos elfoglaltságok, mint például a bevásárlás, főzés, gyermekgondozás, takarítás, a ruházat rendben tartása, stb. alig, vagy egyáltalán nem jelentenek időfelhasználást, ezek az elfoglaltságok nem általánosak.

Ebből is következik, hogy a nők időbeli megterhelése lényegesen nagyobb a férfiakénál. Az idézett csehszlovák vizsgálat szerint a kedvezőbb gazdasági és társadalmi környezet bizonyos mértékben pozitív hatással van a szabadidőre, amely elsősorban a nőknél mutatkozik meg jobban.

Ismeretes, hogy az anyagi termelés módja befolyásolja az élet társadalmi, politikai és szellemi folyamatait és egyben meghatározója a szabadidőnek is, mint ahogy a jövedelem nagysága is befolyással van a szabadidőre.

7. sz. táblázat ^{12/}

A SZÖVETKEZETI TAGOK SZABADIDEJE HÉTKÖZNAPOKON ÉS ÉLETKOR SZERINT /percekben/					
életkor	férfiak	nők	életkor	férfiak	nők
16-19	254	220	20-24	207	117
25-29	250	129	30-34	206	116
35-39	233	113	40-44	219	102
45-59	230	119	60 és több	250	156

Bár az előbbieken közölt adatok nem magyar viszonyokat tükröznek, és azokat csak bemutatásként közöljük, megállapítható, hogy a megvizsgált személyeknek az ugynevezett produktív életkor elején van a legtöbb szabadidejük. A szabadidő nagysága annál inkább csökken, minél produktívabb életkorba lépnek a megvizsgált személyek, emelkedés csak a produktív életkor vége felé tapasztalható. A közölt adatokból az is kiderül, hogy a minimum a férfiak esetében a 35, a nőknél pedig a 45. életév körül van, ettől kezdve állandó emelkedés mutatható ki.

A televízió műsorainak nézéséhez feltétlenül szabadidő szükséges. Ismeretes, hogy például rádiót ugy is lehet hallgatni - és egyre inkább ez az általános -, hogy közben olyan tevékenységek végezhetők, amelyek nem kívánnak teljes koncentrációt /házimunka, gyermekgondozás, stb./. Ezzel szemben televíziós műsorokat nézni csak olyan időben lehet, amikor teljes mértékben megvan a lehetőség a kikapcsolódásra, hiszen a televízió képszerűsége a nézőt mozdulatlanságra ítéli, mozgó képsorokat nyújtva a nézőnek a hozzátartozó hanggal együtt.

MALETZKE idézett művében ezzel kapcsolatban azt állapítja meg, hogy a televízió érzékelésszichológiailag a filmhez áll közel, s egyidejűleg itt különbözik a rádiótól, amellyel más vonatkozásban rokonságban van.^{13/} A televíziónál a kép mint optikai komponens jelentkezik és ez arra kényszeríti a nézőt, hogy figyelemmel kísérje a képernyő változásait, s ezalatt más tevékenységeket csak nagyon korlátozottan, vagy egyáltalán nem végezhet. Ebből nyilvánvalóan következik az a megállapítás,

13/ MALETZKE i.m. 34. p.

amelyre egyébként több szerző is rámutatott,^{14/} hogy a néző magatartása kötöttebb, mint a rádiónál, ezért gyakorol a televízió erősebb hatást minden más tömegkommunikációs eszköznél a néző életmódjára és napi szokásaira.

Hipotézisünkben utaltunk arra a feltételezésünkre, hogy az új televíziós készülék tulajdonosoknak legalább 1-2 év szükséges ahhoz, hogy a televíziót a tömegkommunikációs eszközök sorában arra a helyre állítsák, amely megilleti. Ez a feltételezésünk arra alapozódott, hogy 1-2 év alatt alakul ki az a napi optimális TV nézési időtartam, amely - más tényezőkkel együtt - elősegítheti azt, hogy a televízió valóban arra a helyre kerüljön, amelyről már szóltunk.

Nyert adataink - ezek közül is elsősorban azok, amelyek a napi TV nézési időtartamra vonatkoznak - nem látszanak hipotézisünket igazolni. Mintánkban külön megvizsgáltuk éves bontásban a nézők csoportjait aszerint, hogy a készüléket 1960-tól kezdve melyik évben vásárolták. Olyan eredményeket kaptunk, amelyek azt mutatják, hogy a televízió "varázsa" falusi viszonyok között sokkal tartósabb és maradandóbb, mint ahogy azt feltételeztük. Adataink szerint az új és a régi televízió nézők az adásnapokon tulajdonképpen csaknem azonos időn keresztül nézik a műsorokat, csak negyedórás különbség regisztrálható az új nézők javára.

Az a tény, hogy a televíziós műsorok nézési időtartama

14/ J. CAZENEUVE i.m.

Rolf B. MEYERSOHN: Social research in Television =
= ROSENBERG - WHITE: Mass Culture, New York, 1963.
345-358.p.

az évek multával sem csökkent jelentősen, azt mutatja, hogy falusi viszonyok között, ahol lényegesebben kevesebb szórakozási és művelődési lehetőség van, mint a városokban, a televízió p ó t l ó l a g o s funkciója kerül előtérbe, ez a tömegkommunikációs eszköz nyújtja a készülékkel rendelkező családoknak a fő szórakozási és művelődési lehetőséget.

Ezek előrebocsátásával bemutatjuk a kapott eredményeket:

8. sz. táblázat

NAPI TV NÉZÉSI IDŐ A VÁSÁRLÁS ÉVE SZERINT BÉKÉS MEGYÉBEN
/percekben/

1960	1961	1962	1963	1964	1965
187	192	184	187	191	197

Véleményünk szerint - és erre az előbbieken már utaltunk - az interju során a fentiekben kapott időtartamokat kissé túlzottnak tartjuk. Ugyanakkor azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy az általunk vizsgált öt községben lényegesen korlátozottabbak a szabadidő kulturális aktivitásokkal való kitöltésének a lehetőségei, mint városi viszonyok között.

9. sz. táblázat

NAPI TV NÉZÉSI IDŐ A VÁSÁRLÁS ÉVE SZERINT SZEGEDEN
/percekben/

1960	1961	1962	1963	1964	1965
190	171	170	187	162	163

Ugy gondoljuk, hogy a falusi és a városi eredmények összevetése alátámasztja előbbi megállapításunkat: városi viszonyok között a televíziós műsorok nézésére fordított időtartam alacsonyabb, mint a vizsgált községekben. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a szegedi eredmények alapján bizonyos ellentmondás látszik, ugyanis Szegeden sokkal hullámzóbb képet mutat a TV nézők műsor nézési ideje az egyes évek függvényében, mint a Békés megyei mintában. Ennek ellenére megállapítható, hogy a televízió - éppen a városban rendelkezésre álló szabadidő lehetőségek miatt - a szabadidő művelődésre és szórakozásra fordítható részéből alacsonyabb hányaddal képviseli magát, mint a vizsgált községekben. Ha most ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a városi emberek szabadideje és ezen belül a művelődésre fordítható napi időtartama nagyobb, mint a falusiaké, akkor az arányok még inkább eltolódnak.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a televízió szerepe és részesedése a művelődésre fordítható időből falusi viszonyok között ma még lényegesen nagyobb, mint a városban.

Ez arra is fel kell, hogy hívja figyelmünket, hogy a falusi népművelési munka fejlesztése vonatkozásában igen sok tennivaló akad, a televízió bizonyos mértékben ott-honülőkké tette az embereket, amit a TV "varázsán" túl arra vezethetünk vissza, hogy a községekben nem kielégítőek a művelődési és szórakozási lehetőségek. A községi eredmények arra is rámutatnak, hogy a televízió által

"házhoz szállított kultúra" mellett a helyi népművelési munka kevésbé tudja aktivizálni és mobilizálni a TV előfizetőket.

A falusi és a városi televíziós műsor nézési időtartamokat összevetve még arra kell felhívni a figyelmet, hogy fenyeget egyfajta kulturális izolálódás, amelyre már eddig is többen rámutattak. Günther ANDERS^{15/} még ennél is tovább ment és valamiféle családon belüli izolálódásról beszél, amikor arról ír, hogy "évtizedekkel ezelőtt a családi nagyasztal volt a család központja és ez az asztal szociálisan fémjelezte a családot. Ez lassan elveszítette vonzóerejét és helyét átvette a televízió. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a televízió a család központjává vált volna. A TV sokkal inkább a család decentralizációját segítette elő, negatív "nemleges" családi asztalról lehet beszélni ... Az asztal c e n t r i p e t á l i s erőt képviselt, a TV azonban c e n t r i f u g á l i s, hiszen a családtagok nem néznek többé egymásra, mert a képet nézik, csak annak árán tehetik ezt, hogy elmulasztják nézni a képet. Nincsenek együtt, csak fizikailag ... A család miniatűr nézőközön-séggé, az otthon pedig miniatűr színházzá vált. A vevőkészülékek, amelyek helyettük beszélnek, fokozatosan megfosztják őket a b e s z é l g e t é s k é p e s s é g é t ő l /kiemelés tőlem -V.A./, ily módon passzív, függésben levő személyekké alakítja át a család tagjait!"

15/ Günther ANDERS: The Phantom World of Television =
= ROSENBERG - WHITE: Mass Culture, New York, 1963.

ANDERS megállapításai amerikai vizsgálatok eredményeit tükrözik, noha előbbi megállapításában több olyan tényező van, amelyek figyelmet érdemelnek. Tekintettel arra, hogy hipotézisünk tartalmaz olyan feltételezéseket, amelyek az előbbiekben előkerültek, ezért a továbbiakban kísérletet teszünk annak megállapítására: hogyan áll ez a probléma a mi viszonyaink között.

Interju lapunkon több kérdést szerepeltettünk, amelyek részben a televízióval kapcsolatos családon belüli magatartásokra, szokásokra és a társas kapcsolatokra vonatkoznak.

Szükségesnek látszik annak a tisztázása is, hogy a televízió mennyiben befolyásolja a mobilitást, mennyire hat a nézőkre az otthon tartózkodást illetően, fennáll-e az a feltételezés, amelyet hipotézisünkben fogalmaztunk meg, nevezetesen az, hogy a készülék birtoklása elősegíti-e befelé fordulási tendenciák érvényesülését, amelyet a legtöbb szerző mint reális hatást szokott kimutatni.

Az előbbiekben már utaltunk Leo BOGART idézett munkájára, amelyben a szerző a televíziónak a nézőkre való hatását abban jelöli meg, hogy a televízió az alvás és a pihenés mellett az emberek társas együttlététől vett el időt, mindezt pedig úgy tette, hogy sürgeti a házimunkák és egyéb személyi feladatok elvégzését.

BOGART azt is megállapítja, hogy a televízió nem alakít át minden szokást, újdonsága hamar elmulik, az évek

multával a nézők nem töltenek annyi időt a készülék előtt, mint új korában, de már nem térnek vissza előző szokásaikhoz, mert a TV kialakította a maga helyét és szerepét a családon belül, a szórakozás és az időtöltés legfontosabb eszközévé vált. Különösen vonatkozik ez a téli hónapokra, amikor a TV-s otthonokban a napi nézési időtartam egy órával meghosszabbodott.

Ezekon a gondolatokon keresztül jutunk el a televízió nézés és a társadalmi környezet problémájához. A televízió, csakugy, mint a rádió és a sajtó - tömegkommunikációs eszköz. Ezek az eszközök azonban egymástól - tulajdonságaikat és hatásukat tekintve - sokban különböznek. Az olvasás egyáltalán nem szükségeli a társadalmi környezetet, hiszen mint tevékenység a környezettől független. Nem vonatkozik ez a közlés különféle módjaira, amelyeknél a környezetnek, mint egyik fontos tényezőnek jelentős szerepe van. Utalni lehet itt azokra a közös és maradandó élményekre, amelyeket a rádió, illetve újabban a televízió nyújt. Ezeknél a tömegkommunikációs eszközöknél a környezet fontossága sokkal nyilvánvalóbb, mint az olvasásban.

A televízió ezek közül a legcsaládibb jellegű. Szükségképpen a rádióknak is volt a kezdeti időben hasonló jellege, de adottságainál fogva /csak auditív/, olyan hatást soha nem tudott elérni, mint a televízió, amely még vizuális élményt is nyújt. Ebből következik, hogy a családi szobában lényegesen nagyobb közösséget tud összehozni, mint a rádió azelőtt. Ezzel kapcsolatos a látogatások-

ra és az otthonról való elmenetelre való hatása is.

GOLDBERG amerikai szociológus egy 1948-ban végzett vizsgálatában arra hívja fel a figyelmet, hogy a TV nézőknek 65 %-a többet tartózkodik otthon, mint a készülék megvásárlása előtt, 61 %-ának több látogatója van, mint korábban. E vizsgálat szerint a nézőknek 41 %-a kevesebbet megy látogatóba, mint a készülék megvásárlása előtt.^{16/}

GOLDBERG adatai a mi szempontunkból azért figyelemreméltók, mert felmérése időszakában kezdődött el az Egyesült Államokban a televízió nagyfoku térhódítása, így a problémák hasonlóak lehettek a mieinkhez.

Interju lapunkon külön szerepeltettük az otthontartózkodás iránt érdeklődő kérdést, amelynek alapján nyert eredményeket az alábbiakban ismertetjük:

10. sz. táblázat

TÖBBET TARTÓZKODIK OTTHON, AMIÓTA TELEVIZIÓS KÉSZÜLÉKE VAN

	/a megkérdezettek százalékában/			
	nő		férfi	
	Békés m.	Szeged	Békés m.	Szeged
Igen	68,08	68,08	68,14	49,55
nem	23,40	29,78	24,77	38,93
határozatlan	8,51	2,12	7,07	11,50
az "igen"-nel válaszolók kö- zül	29,35	36,36	70,64	63,63
a "nem"-mel válaszolók közül	28,20	24,13	71,79	75,86

Táblázatunk adataiból megállapítható, hogy a televízió a Békés megyei községekben és Szegeden egyformán jelentősen befolyásolja az otthonmaradást. Mintánk kialakításánál sajnos nem tudtuk befolyásolni a nemek közötti arányos megoszlást, ez a mintavételi módszerből következik, ugyanis az alkalmazott eljárás nem tette lehetővé, hogy a kiválasztásnál a férfi-nő arányt megváltoztassuk. Így adódott, hogy az öt községben körülbelül $2/3$ - $1/3$ férfi-nő került be a mintába, ami a fentiekben közölt eredményekből is kitűnik. Ez azonban - véleményünk szerint - csak ilyen összehasonlításokban látszik torzának, a tendenciák érvényesülését azonban lényegesen nem befolyásolja.

2/ A szegedi felvételnél jobb férfi-nő aránnyal dolgoztunk, és ebből az tűnik ki, hogy a városi viszonyok között valamivel kevésbé befolyásolja a televízió léte az otthonmaradást, mint a községekben, amelyet az ismert tényekkel lehet magyarázni. Különösen áll ez a megállapítás a férfiakra, akiknek mobilitására városi körülmények között sokkal kevésbé hat a televízió, mint a nőkre, függetlenül attól, hogy falusiak, vagy városiak. Ugyanez már nem állapítható meg a falusi férfiakra, akiknek mobilitását a televízió éppúgy befolyásolja, mint a nőket.

Számunkra sokkal többet mondanak azok az adatok, amelyeket úgy nyertünk, hogy a kérdést a készülék vásárlási évének függvényében vizsgáltuk meg. Anélkül, hogy valamenyi rendelkezésre álló adatunkat ismertetnénk, itt csak a legtipikusabbak bemutatására szoritkozunk, amelyek az álta-

lunk vizsgált tendenciák érvényesülését bizonyítják.

11. sz. táblázat

TÖBBET TARTÓZKODIK OTTHON, AMIÓTA TELEVIZIÓS KÉSZÜLÉKE VAN
/a megkérdezettek százalékában/
/ a TV készülék vásárlási éve szerinti bontás/

	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Békés m.	52,63	69,23	62,50	66,66	73,33	70,73
Szeged	35,71	43,47	59,99	54,54	54,99	71,99

Adatainkból nem nehéz felismerni a televízió szivó, otthonmarasztaló hatását. E tendencia mind a falusi, mind a városi nézőknél egyaránt kimutatható, ha nem is azonos mértékben. Eredményeinkből az látszik, hogy a televízió a nézők mobilitását elsősorban falusi közegben fékezi, hiszen csak a készülék vásárlása utáni 4-5. évben mutatható ki nagyobb mobilitás, addig tart a készülék "varázsa". Az a tény, hogy az 1-5 éve televíziós készüléket birtoklók 60-70 %-a nyilatkozott úgy, hogy többet tartózkodik otthon, mint a készülék megvásárlása előtt, azt jelenti, hogy a TV otthonmarasztaló hatásával feltétlenül számolni kell.

Ha ilyen aspektusból nézzük a televízió nézők aktivitásait, azt a következtetést kell levonnunk, hogy a televízió jelentős mértékben teszi otthonülőkké a nézőket, és pedig falun jobban, mint városban. Ezt leginkább a körülményekkel és az adottságokkal lehet leginkább magyarázni. A vizsgált községekben a népművelési munka által nyújtott lehetőségek

szerényebbek, s az esetek többségében nincsenek olyan vonzó művelődési alkalmak, amelyek a kimutatott egyoldalúságot csökkenteni tudnák. Nyert adataink arra is felhívják a figyelmet, hogy a televízió falun való elterjedése - ilyen körülmények között - negative fog visszahatni az emberek házon kívüli művelődési aktivitására^{17/}. Ezeknek a tendenciáknak a jelzése elsősorban azok számára látszik fontosnak, akik a kulturális élet szervezésével és irányításával hivatásszerűen foglalkoznak. Véggövetkeztetésül többre mi sem vállalkozhatunk, mint hogy erre nyomatékosan felhívjuk a figyelmet.

A televíziónak ilyenfajta demobilizáló hatása a szegedi mintában ilyen mértékben nem érvényesül. Szeged vonatkozásában ezt elsősorban azokkal a gazdagabb szabadidő lehetőségekkel lehet indokolni, amely a város adottságainál fogva eleve adottak. Természetesen Szegeden is jelentős mértékben tapasztalható a televízió "otthonmarasztaló" hatása, de közel sem olyan mértékben, mint a vizsgált Békés megyei községekben. A televízió hatása városi viszonyok között kiegyensúlyozottabb, a készülék "varázsa" már az első év után csökken, a birtoklás 4. évétől kezdve pedig erősen hanyatló tendenciát mutat. Távol áll tőlünk annak a gondolata, mintha az utóbbi látszanék kívánatosabbnak, véleményünk szerint a

17/ Ugy gondoljuk, hogy a televízió jelenlétét akkor látjuk művelődési oldalról helyesen, ha elsősorban népművelési karakterét észrevesszük. Erre több szerző felhívta a figyelmet, rámutatva arra, hogy a televízió jelentőségét az egyes emberre, a családra és a társadalomra egyaránt figyelembe kell venni.

a televízió akkor találja meg a helyét a család életében, ha a néző szelektálni tud a műsorban és a különböző szabadidő aktivitások között kialakul a televízió helye és jelentősége, anélkül, hogy egyeduralkodóvá válnék.

Helytelen volna a televízió demobilizáló hatásának túlzott jelentőséget tulajdonítani, teljes képe akkor kapunk, a valóságot akkor közelítjük meg a leginkább, ha a fentiekén kívül a különböző aktivitásokra és a társas kapcsolatok alakulására is figyelemmel vagyunk.^{18/}

Előljáróban azt kell megállapítanunk, hogy a különböző aktivitásokat mérni, továbbá szabadidő mérlegeket készíteni nem volt feladatunk. Csak arra szorítkozhattunk, hogy ebben a vonatkozásban a tendenciák érvényesülését kimutassuk. Azt tettük a vizsgálódás tárgyává, hogy a mintába tartozó készülék tulajdonosok legfontosabb kulturális és társadalmi aktivitásairól szerezzünk be információkat.

A vonatkozó kérdést az interjúban úgy szerepeltettük, hogy amióta TV készülékkel rendelkezik, szokott-e könyvet olvasni, moziba járni és különféle kulturális és szórakoztató rendezvényeken részt venni.^{19/}

18/ T.E. COFFIN: Television's Effects on Leisure-time Activities, J. Appl. Psych. 1948. N° 32. A szerző tanulmányában úgy látja, hogy a televízió nem csökkenti, hanem növeli az ember művelődési aktivitását.

19/ Szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a Békés megyei mintában az interjú során a színházi előadások látogatása iránt nem érdeklődtünk, mivel ilyen előadásokat a vizsgált községekben évenként csak néhány alkalommal tartanak.

A t e l e v i z i ó é s a m ü v e l ő d é s i
a k t i v i t á s o k

Amint a mellékelt interju lapról is látszik, négy válaszolási lehetőség köré csoportosítottuk az interju során felvett adatokat. Az "igen", "nem", "ritkábban, mint előbb" mellett a válaszmegtagadást is felvettük. A válaszmegtagadással kapcsolatban azt kell megjegyeznünk, hogy ezzel az interjuvoltagek egyik mintában sem éltek, illetve csak nagyon kis számban, így az előfordult néhány válaszmegtagadást elhanyagolhatjuk. Ezt elsősorban az alkalmazott interju módszernek tulajdoníthatjuk, ugyanis az interjuőrök a felvétel során el tudták kerülni azt a szituációt, amikor az interju alanya valamelyik kérdésre vonakodott volna válaszolni, úgy tudták a beszélgetést irányítani, hogy ez a válaszadási lehetőség tulajdonképpen fel sem merülhetett. Ezzel kapcsolatban érdemes arra felhívni a figyelmet, hogy a válaszmegtagadásnak ez a relative alacsony száma a módszer mellett annak tulajdonítható, hogy magának a felvételnek a tárgya sem tette ezt különösebben indokoltá. S. dr. MOLNÁR Margit és SURÁNYI Bálint^{20/} arra hívják fel a figyelmet, hogy a nemválaszolásnak a legkülönbözőbb szociológiai, pszichológiai és patológiai tényezői lehetnek. Esetünkben a megkérdezetteknek nem lehettek olyan érzéseik, hogy válaszukat esetleg ellenük használnák fel. Nyilvánvaló, hogy az alkalmazott módszer mellett az interjuőrök habitusteremtő készsége is elősegítette a kedvező légkör kialakulását. Kétségtelennek látszik az is, hogy a megkérdezettek körében köztudott volt, hogy

20/ S.dr. MOLNÁR Margit és SURÁNYI Bálint: A válaszmegtagadás és válaszképtelenség pszichológiai vonatkozásai egy véletlen kiválasztáson alapuló közvéleménykutatási felmérésben, Magyar Pszichológiai Szemle, 1965.3-4.456-464.p.

az interjúőrök egyetemünk hallgatói, tehát az egyetem presztizse szintén elősegíthette a felvétel sikerét és a válaszmegtagadások alacsony számát. Ha az elmondottakhoz még azt is hozzávesszük, hogy az interjúőrök műveltségi színvonala az esetek többségében felette állt a megkérdezettekének, akkor nem nehéz a fentieket a felvétel sikeres végrehajtásának a javára írni.

Az interjú módszer hatását tekintve feltétlenül a kérdőíves módszer felett áll, amit az előbbieken kívül még az is bizonyít, hogy a mintába kerültek valamennyien bevonhatók voltak az interjúba, ha nem is válaszoltak valamennyi kérdésre.

Ezek előrebocsátásával a továbbiakban vizsgáljuk meg nyert adatainkat, amelyeket össze fogunk vetni a szegedi eredményekkel.
21/

A megkérdezett televíziós készülék tulajdonosoknak

Békés megyében	34,99 %-a	<u>egyáltalán nem olvas könyvet</u>
Szegeden	33,74 "	

Ugy gondoljuk, hogy ez a relative magas százalék már magában jelzi a probléma nagyságát. A probléma: a televízió és az olvasás közötti összefüggések kivetítése. A kérdés-

21/ A művelődési aktivitásokat a foglalkozás függvényében is megvizsgáltuk. Adatainkban csak a munkás, paraszt és értelmiségi foglalkozásuaktól nyert eredményeket dolgoztuk fel, tehát egyéb foglalkozási kategóriákat nem szerepeltetünk. Ez magyarázza, hogy a 100,00 %-ot az előbbi foglalkozásuak nem adják ki.
100,00 % - /munkás+paraszt+értelmiségi/ = egyéb foglalkozásuak

sel kapcsolatosan a szakirodalomban a televízió megjelenése után olyan megállapítások születtek, hogy a TV negatív hatással van az olvasásra. Elég itt utalni BOGART idézett munkájára, amelyben a szerző^{22/} azt állapítja meg, hogy szembe kell nézni ezzel a problémával, annak ellenére, hogy szerinte "A televízió hatását a könyvekre, magazinokra és újságokra nehezebb kinyomozni, mint a rádióra ... a televízió olyan hatással van a még korábban olvasókra, hogy még ők is kevesebbet olvasnak". BOGART a továbbiakban azt állapítja meg, hogy a televízió viszonylag legkevésbé az újságolvasásra hatott, mert "újságot olyan körülmények között is lehet olvasni, amikor TV-t nem lehet nézni /munkába való utazás közben, étkezés alatt, stb/".

Véleményünk szerint igazat kell adni BOGARTnak, amikor megállapítja, hogy a műveltebbeknek és a komolyabb könyv-olvasóknál, akiknek az izlése specializáltabb, amikor TV nézővé válnak, az olvasás vonatkozásában különösebb visszaesés nem tapasztalható.

Nagyjából hasonló következtetést szűrt le a televízió és a népművelés kapcsolatával foglalkozó salgótarjáni konferencia is, amelynek keretében elhangzott egyik előadás^{23/} adatai szerint a televízióval rendelkezők a televízió kívüli művészeti ágakra 40 %-al kevesebb időt fordítanak azután, miután a készüléket megvásárolták.

22/ BOGART i.m. 132. p.

23/ ERDÉSZ Tiborné: Televízió és népművelés a statisztika tükrében = Televízió és népművelés, Budapest, 1965.

Az itt közölt adatok arra is felhívják a figyelmet, hogy a TV nézők 20-22 %-al kevesebb időt fordítanak olvasásra, mint előzőleg. Hogy a televízió és az olvasás összefüggései mennyire szerteágazóak, arra utal az is, hogy a kimutatottak ellenére jelentősen emelkedett a könyvtárak és a könyvkereskedelem forgalma.

Egy KSH statisztika szerint ^{24/} a TV készülék tulajdonosok 99 %-a rendszeres olvasó maradt /ha előzőleg az volt/, de 2/5 -öd részük kevesebbet olvas, mint annakelőtte. Ezek az adatok - véleményünk szerint - valamivel szebbnek mutatják a valóságot, mint az valójában. A KSH statisztika adatait csak akkor tudjuk elfogadni, ha az olvasás fogalmába beleértjük a szigorú értelemben vett könyvolvasáson kívül az újságok, folyóiratok és képeslapok olvasását is. A kérdést erről az oldalról nézve - tehát az olvasás fogalmát kibővítve - feltétlenül hasonló megállapításra kell nekünk is jutnunk.

A lapok, folyóiratok és magazinok olvasottságának emelkedése a TV korában világjelenségnek mondható. Adatokat idézhetnénk, amelyek ezt bizonyítják. Elég itt utalni arra, hogy például az NSZK-ban 1958-óta 20 %-al emelkedett a lapok és magazinok példányszáma. Ez a folyamat a szocialista országokban még inkább érvényesül. Ezt tükrözik az egyébként az általunk közölt bázisadatok ^{25/} is, amelyek az egyes Békés megyei községekben eladott napilapokra vonatkoznak. Az új-

24/ Idézi GÖNYEI Antal: A népművelés és a televízió c. cikkében /Népművelési Értesítő, 1964. 3.sz./

25/ l. 17-18. p.

2 /
ság- és folyóirat olvasás fellendülését a televízió pozitív hatásának kell felfognunk, amely onnan táplálkozik, hogy a híradó és dokumentum-jellegű műsorok felkeltik a néző - elsősorban - politikai érdeklődését. Emellett feltétlenül figyelmet érdemel az is, amire GÁBOR Pál^{26/} utal, hogy a televízió néző szeretne egy-egy hírt nyugodtabb, rögzítettebb formában viszontlátni és többet megtudni arról, amit a műsorokban lát.

Visszatérve a könyvolvasás problémájához, érdemesnek látszanék bemutatni az Allensbachi Demoszkópai Intézet adatait,^{27/} mely szerint

	ujsgot	folyóiratot	könyvet
a TV nézőkből kevesebbet olvas	41 %	51 %	58 %
" " " " nem olvas kevesebbet	53 %	41 %	28 %

Ugyanitt utalni lehetne T.E. COFFIN vizsgálataira^{28/}, aki kimutatta, hogy azoknál a személyeknél, akik^a televíziós készülék megvásárlása előtt 58 percet fordítottak naponta olvasásra, a készülék birtoklása után már csak 42 perc jutott erre a fontos művelődési aktivitásra. COFFIN azt is megjegyzi, hogy ugyanakkor a tömegkommunikációs eszközök igénybevételeire az addigi napi 190 perc helyett 267 perc jutott.

CUNNINGHAM és WALSH^{29/} megfigyelése szerint azok a TV nézők,

26/ GÁBOR Pál: Sajtó - a TV korszakban, Magyar Sajtó, 1965.4.

27/ Közli: Karl HOLZAMER: Die kulturelle Aufgabe des Fernsehens = Führung und Bildung in der heutigen Welt, Stuttgart, 1964.

28/ T.E. COFFIN i.m.

29/ Közli: NAGY Andor: A televízió néhány művelődési, didaktikai problémája, Egri Tanárképző Főiskola közleményei, 1964. 2.

akik a készülék megvásárlása utáni kezdeti időszakban kevesebb időt fordítanak a korábbihoz viszonyítva könyvek és folyóiratok olvasására, körülbelül egy év elteltével az addiginál nagyobb intenzitással fordulnak az olvasmányok felé.

Más szerzők, így többek között J. ROVAN^{30/} viszont úgy látják, hogy a televízió az olvasásra és a könyvvásárlásra különösebb hatása nincs. Hatással van ellenben az olvasás fajtájára, mert a regénytől inkább a történelmi, a kalandos és az utikönyvek felé fordul a nézők érdeklődése.

Ugy gondoljuk, nem tévedünk, amikor megállapítjuk, hogy a televízió kérdését nem lehet elvonatkoztatni a társadalmi rendszertől. A mi szocialista viszonyaink között a televízió és a könyvkultúra közötti összefüggések eleve nem merülhetnek fel annyira élesen, mint a tőkés országokban. Példaként lehetne felhozni a magyar, de más szocialista országok könyvkiadásának egyre növekvő mutatóit, amelyek azt bizonyítják, hogy a televízió nincs negatív hatással az olvasásra. A Szovjetunióban például 1952-ben 43 135 könyvet adtak ki 851 millió példányban, tíz évvel később, a televízió gyors elterjedése után a kiadott könyvek száma 79 140-re, példányszámuk pedig 1 249 millióra emelkedett. A magyar adatok is körülbelül ezt a képet mutatják:

1960-ban	554	millió	Ft	értékben	
1963-ban	722	"	"	"	adtak el könyvet.

30/ J. ROVAN: Die Mittlerrolle des Fernsehens in Erziehung, Bildung, Kultur, Jugend und Film, 1963. 80-83. /München/

Hasonló képet mutat a könyvtári forgalom is:

1961-ben 1 586 000 látogató

1962-ben 1 840 000 " "

1963-ban 1 982 000 " "

vette igénybe a könyvtári szolgáltatásokat.

Az idézett számok országos viszonylatban azt mutatják, hogy a televízió nagyfokú térhódítása korában, amikor a készülékek száma megközelítette a hétszázezretet, jelentősen emelkedett mind a könyvtári kölcsönzések száma, mind pedig a könyvforgalom. Ebből az aspektusból nézve a televízió és az olvasás összefüggéseit, azt állapíthatjuk meg, hogy a könyv alig érezte meg a TV jelenlétét.

Ugy gondoljuk, hogy az előbbieken idézett adatunk, mely szerint mintánkban 34,99 % egyáltalán nem olvas könyvet, arra vezethető vissza, hogy ezek az emberek feltehetően előbb sem olvastak. Ha pedig ez így van, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a televízió által ezt a 35 százaléknyi előfizetőt mégiscsak sikerült bekapcsolni a kultúra vérkeringésébe, s ez már magában nagy dolog.

A továbbiakban vizsgáljuk meg e 34,99 % nem olvasó televízió nézőt. Ha ezt a kis mintát foglalkozás szerint részekre bontjuk, azt tapasztaljuk, hogy a munkások és a parasztok aránya teljesen azonos /44,64 %/, míg az értelmiségiek ebben a kis mintában 3,57 %-os arányban szerepelnek. A minta relatív kicsinysége miatt nem lett volna célszerű a felosztást valamennyi általunk vizsgált foglalkozási csoportra kiterjeszteni, mert egy ilyen kis mintánál jelentős torzulások léphetnek fel.

Az egyáltalán nem olvasó televízió nézők mellett külön megvizsgáltuk az olvasó és a készülék birtoklása óta ritkábban olvasók csoportját is. Ugy találtuk, hogy az egész minta 35,62 %-a a rendszeres könyvolvasók közé tartozik,, azok közé, akik éppen annyit, vagy többet olvasnak, mint a készülék megvásárlása előtt. Érdekes ennél a kis mintánál az arányok megváltozását figyelemmel kíséreni:

munkás: 21,05%, paraszt: 22,80%, értelmiségi: 50,87%.

Ha az előbbiekhöz hozzávesszük a készülék birtoklása óta ritkábban olvasókat, akkor azt tapasztaljuk, hogy a megkérdezetteknek 29,37 %-a nyilatkozott úgy, hogy kevesebbet olvas, mint előbb.

Véleményünk szerint ezek az arányok körülbelül megfelelnek a jelenlegi falusi viszonyoknak és azt tükrözik, hogy a televízió hatással van az olvasásra, csakugy, mint minden egyéb szabadidő aktivitásra. Csak összehasonlítául bemutatjuk a szegedi mintában nyert megfelelő adatokat:

12. sz. táblázat

AZ OLVASÁS ALAKULÁSA A TV KÉSZÜLÉK BIRTOKLÁSA ÓTA
Szeged

A megkérdezettek közül

	nem olvas könyvet <u>33,74%</u>	olvas könyvet <u>50,62%</u>	ritkábban olvas könyvet <u>15,62%</u>
munkás	37,03 %	14,81 %	15,99 %
paraszt	7,40 "	2,46 "	0,00 "
értelmiségi	3,70 "	29,62 "	31,99 "
egyéb fogl.	51,86 "	52,80 "	52,01 "

A Békés megyei és a szegedi mintából kapott eredményeket összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy a nem olvasók aránya nagyjából megegyezik, eltérés csupán a ritkábban olvasók arányában van a szegediek javára, amit ezuttal is annak tulajdoníthatunk, hogy a televízió szivő hatása Szegeden kevésbé érvényesül, kevésbé alakította át a városi emberek szabadidő strukturáját, szokásait és kulturális aktivitásait, mint a falusiakét.

Végső soron a kép nem látszik aggasztónak, tudomásul kell vennünk azt, hogy jelen kulturális fejlődésünk szakaszában széles rétegeket még nem sikerült megnyerni az olvasásnak. Ezt az is bizonyítja, hogy a helyszínen végzett megfigyelésünk szerint a családok körülbelül egy harmadánál alig láttunk könyvet /Békés megye!/, komolyabb könyvállománnyal csak azok a családok rendelkeztek, amelyeknél iskolás koru gyermekek voltak, illetve az értelmiségiek.

A Központi Statisztikai Hivatal országos adatai szerint 50 kötetes könyvtárak volt az

értelmiségi családok	62 %-ának
a munkás " "	31 "
a paraszti " "	3 "

egyáltalán nem volt könyvük az

értelmiségi családok	9 %-ának
a munkás " "	17 "
a paraszti " "	39 "

Ez a kép - véleményünk és megfigyeléseink alapján - megfelel a valóságnak, ismételten hangsúlyozva: a televízió a nem olvasóknál egy bizonyos értelemben hiatusöltő szerepet játszik, bevonva őket a művelődés folyamatába.

Az a véleményünk, hogy a televízió és az olvasás összefüggéseinél az előbbiekre figyelemmel kell lennünk. Benyomásunk szerint nem kevés azoknak a falusi családoknak a száma, amelyekben alig, vagy semmit nem olvasnak. Amikor ezek a családok rendszeres televízió nézőkké válnak, először kerülnek kapcsolatba a házhoz szállított művelődési és szórakozási lehetőségekkel, ettől kezdve kerülnek bele a művelődés folyamatába. Ezeknél a nézőknél a televízió nyújtotta művelődési anyagnak igen nagy jelentősége van, meggyőződésünk, hogy a TV által keltett érdeklődés egy későbbi fázisban az olvasás, az alaposabb tájékozódás vonatkozásában is jelentkezik és egy olyan tömegméretekben is ható folyamatnak lehetünk majd a tanúi, amelyet a televízió indított el és amely a sokoldalú műveltségszerzés útjára vezeti el a képernyő előtt ülő, addig passzív embereket.

Az előbbieken ismertetett eredményekhez hasonlókról tudósítanak bennünket a közelmúltban végzett csehszlovák vizsgálatok is. A Miloslav DISMAN által szerkesztett Zárójelentés kimutatja, hogy az olvasás intenzitása, terjedelme, jelentkezésének gyakorisága és fontossága szempontjából egyike a falusi dolgozók szabadidő aktivitásának, bár a szabadidőből a legtöbbet a televíziós műsorok nézésére fordítják. Igazat kell adnunk DISMAN megállapításának, hogy "a televízió minden valószínűség szerint nem tekinthető csak a szabadidő eltöltése egy módjának, hanem erre az időtöltésre ösztönző egyik tényezőnek is... Igen gyakran fordítanak a műsorok megtekintésére olyan időt is, amelyet előbb egyéb szabad-

időbe sorolható aktivitásra fordítottak."

2) Ugy gondoljuk, hogy a mi vizsgálatunkból is hasonló következtetéseket lehet és kell levonni, szemben azokkal a nyugati megállapításokkal, amelyek e kérdést meglehetősen egyoldaluan ítélik meg és eltulozzák a televíziónak a különféle művelődési aktivitásokra gyakorolt hatását.^{31/}

A televízió és a mozi

A televíziónak a filmszínházak látogatottságának csökkenésére gyakorolt hatásáról sok cikk és tanulmány jelent meg a szocialista és a tőkés országokban egyaránt. A televízió megjelenése és rendkívül gyors elterjedése a legnagyobb hatással a filmre volt. Ez a megállapítás az első hallásra talán kissé furcsának tűnik, ugyanis a film és a televízió rokonnak látszanak. Mindkét tömegkommunikációs eszköz között egy technikai közvetítő beiktatása szükséges, nagyjából azonos technikai-rendezői megoldások jellemzik mindkettőt. A televíziót a film oldaláról kezdettől fogva bizalmatlansággal nézték, s hatását a látványosság és a méretek növelésével igyekeztek ellensúlyozni. A cinemascope, a háromdimenziós, sőt a "szagos" filmek megjelenése és elterjedése a televízió térhódításának az első időszakára esett. A közönség megtartására a látványosság fokozása került előtérbe. Nyugaton az ötvenes évek végén megkongatták a vészharangokat és a nagy filmgyárak óriási erőfeszítéseket tettek, hogy

31/ v.ö.: Kurt BAUSCHEK: Fernsehen und gebildete Nation, Neue Deutsche Presse, 1964. 5. Berlin /West/
The eight art. Twenty-three views of television today, New York-Chicago-San Francisco, 1962. 269. p.

ellensúlyozzák a televízió hatását.

A mi viszonyaink között ez a probléma közel sem merült fel ennyire élesen, s úgy gondoljuk nem járunk messze az igazságtól, amikor megállapítjuk: a televízió és a film közötti kiegyenlítődés megtörtént és mindkét fontos tömegkommunikációs eszköz elfoglalta azt a helyet a művelődés és a szórakozás lehetőségei között, amely megilleti. Hogy a televízió és a film közötti összefüggésekkel mégis szükségesnek láttuk a foglalkozást, ezt azért tettük, mert feltételezzük, hogy a televízió térhódítása a filmmel szemben a mi viszonyaink között elsősorban azért érdemel figyelmet, mert a falusi filmszínházak felszereltsége és ellátottsága nem felel meg a korszerű követelményeknek, a műsorpolitika sem mindig megfelelő és emiatt a film soha nem játszhatott olyan fontos szerepet a falu kulturális életében, mint amelyet egyes fejlettebb országokban.

Az előbbieken kívül még azért tettük a vizsgálat tárgyává a megkérdezett televíziós készülék tulajdonosoknál a film-előadások látogatottságának kérdését, hogy a televíziónak, mint az eddig használatos legtökéletesebb tömegkommunikációs eszköznek a vonzóhatását olyan vonatkozásban kimutassuk, amely lényegéből következik, nevezetesen abból, hogy audio-vizuális jellege révén közvetlenül juttatja el sokoldalú variációban és változatos formában a művelődés és a szórakozás anyagát, és mint közvetítő eszköz, ahogyan azt hipotézisünkben is megfogalmaztuk, hatással van az olvasás mellett más kulturális aktivitásokra, így többek között a

filmszínházak látogatottságára is.

A rendelkezésre álló statisztikák alapján, amelyekből csak néhányat mutatunk be, az derül ki, hogy a film mindenütt megérezte a televízió jelenlétét. Magyar vonatkozásban e tendencia érvényesülését azzal lehetne a leginkább bizonyítani, amelyet SZABÓ András Endre közölt.^{32/} Adatai szerint, ha a televíziós készülék megvásárlása előtti színvonalat 100-nak vesszük, akkor a filmszínházak látogatottsága 36-ra süllyedt. Hasonló tünetekről számol be a már többször idézett csehszlovák Zárójelentés is. E szerint egyes helyeken jelentősen csökkent a filmszínházak látogatottsága, azonban ez a tünet csak átmeneti jellegű volt. Ivanka pri Dunaji községben a megkérdezetteknel 47 %-os csökkenés következett be a helyi filmszínház előadásainak látogatottságában, míg 12 %-a a mintában szereplőknek egyáltalán nem jár moziba. Idézhetnénk egyéb külföldi adatokat is,^{33/} amelyek hasonló tendenciák érvényesüléséről számolnak be.

Ezekkel az adatokkal szemben vizsgálatunk azt bizonyítja, hogy hazai falusi viszonyaink egyáltalán nem hasonlítanak

32/ SZABÓ András Endre: Szabad idő és művelődés, Magyarország, 1964. 31.

33/ Fernseh Zuschauer geben Auskunft. Eine Fernseh-Umfrage in der Schweiz, Fernseh-Informationen. Beil. Zuschauer Forschung, 1961.3.
Film und Fernsehen im Spiegel der Wissenschaft - Herausgegeben von Erich FELDMANN und Ernst MEIER, Gütersloh, 1963.
Dieter GLATZER: Das Fernsehen als Mittel sozialistischer Erwachsenenbildung, Partei-Hochschule Karl Marx, Berlin, 1963.
Radio, cinéma et télévision. Informations et recherches, Ljubjana, 1963.
Otibor TAHY: Vplyv televízie na kulturný život dedini, Osvetový Sborník, 1962. 10.

az előbbieken idézett csehszlovák viszonyokhoz.

13. sz. táblázat

A MOZIBAJÁRÁS ALAKULÁSA A TV KÉSZÜLÉK BIRTOKLÁSA ÓTA
/Békés megyei községek/

Egyáltalán nem jár		Ritkábban jár	
/63,12 % = $\frac{63,12}{100,00}$ %, ebből/		/15,62 % = $\frac{15,62}{100,00}$ %, ebből/	
munkás	30,69 %	munkás	27,99 %
paraszt	37,62 "	paraszt	19,99 "
értelm.	23,76 "	értelm.	47,99 "

Amíg a csehszlovák kutatások szerint a megkérdezetteknek csupán 12 %-a nem látogat filmelőadásokat, a mi Békés megyei községeinkben több, mint 63 %-a a megkérdezetteknek egyáltalán nem vesz részt a helyi mozi előadásain. Nem sokkal jobb képet mutatnak a szegedi felvétel adatai sem:

Szegeden a megkérdezetteknek 59,37 %-a egyáltalán nem jár moziba,

ebből /59,37 % = 100,00 %/

munkás	26,31 %
paraszt	6,31 "
értelm.	12,63 "
egyéb	54,74 "

Külön csoportot képeznek azok, akik a televízió hatására sem járnak kevesebbet filmelőadásokra, ezeket az egész Békés megyei mintában megvizsgáltuk és úgy találtuk, hogy 21,25 %-ot tesznek ki. Szegeden ez a szám valamivel magasabb 23,12 %, azonban közel sem annyival, mint az előre várható volt. Ugy gondoljuk, hogy a falu és a város között itt kimutatható minimális különbség onnan adódik, hogy a televízió ujszerűsége révén még igen erősen hat, nem történt meg a kiegyenlítődés a különböző művelődési aktivitások között, amit elsősorban

annak tulajdoníthatunk, hogy a mintánkban szereplő TV készüléktulajdonosok nagyobb része csupán 2-1 éve vásárolta a készüléket. Ezzel kapcsolatban érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a televíziós készülék használatának gyakorisága függ a birtoklás időtartamától, de ezenkívül számos egyéb tényezőtől is, így többek között a család műveltségi színvonalától, a társadalmi helyzettől, hogy csak a legfontosabbakat emeljük ki.

Felvetődhet a kérdés: nyert adataink miért mutatnak ilyen nagyfokú térhódítást a televízió javára a mozival szemben? Egyik okként azt jelölhetnénk meg, hogy nálunk a televízió elterjedése gyorsabb folyamat közben ment végbe, mint a legtöbb országban. Ismeretes, hogy sok országban már az 1950-es évek elején kiépült a televíziós hálózat, és a televízióval való ellátottság színvonala 1958-1959-re a relatív számokat tekintve már elérte a mi jelenlegi ellátottságunkat /Csehszlovákia, Szovjetunió, NDK, NSZK, Franciaország, Anglia, stb/, míg nálunk a rendszeres adások csak 1958-ban kezdődtek, a közvetítő láncok kiépülése tulajdonképpen csak napjainkban fejeződött be. Így tehát relatíve gyorsabban ment végbe a "televíziósodás", s ennek pozitív és negatív hatásai intenzívebben és markánsabban érvényesültek.

Elég itt utalni azokra a számokra, amelyek a televízió rendkívül gyors elterjedését illusztrálják. 1948-ban még csak alig több, mint százezer előfizetőt tartottak számon a világon, ez a szám 1960-ban már meghaladta a százmilliót. Magyar vonatkozásban ez a viharos fejlődés úgy nyilvánult meg, hogy az 1958. évben bevezetett adások óta 1966-ig, te-

hát nem egészen kilenc év alatt az előfizetők száma meghaladta az egy milliót. Hogy ez a nagyfoku "televíziósodás" mennyire gyorsan ment végbe, azt akkor látjuk, ha a fejlődést összehasonlítjuk a másik nagy tömegközlelési eszköznek, a rádióknak a fejlődésével. A rádió elterjedése lényegesen lassabban ment végbe, mint a televízióé, pedig a rádiókészülékek beszerzése a maga korában sem közelítette meg a vásárlási árban a televíziós készülék költségeit. Jól illusztrálja a két tömegkommunikációs eszköz terjedését az, hogy míg a rádiózás első tíz évének a végén /1936/ az előfizetők száma csak 360 ezer volt, addig a televíziózás tizedik évében az előfizetők száma már jóval túlhaladta az 1 milliót. /1967/

Véleményünk szerint a televízióknak ez a hirtelen elterjedése egyik oka annak, hogy a mozi ennyire megérzette a televízió jelenlétét. Nyilvánvaló, hogy ehhez nem kis mértékben hozzájárult a filmszínházak felszereltségének alacsony színvonala és nem egyszer a rossz műsorpolitika is; ezek is jelentősen hozzájárultak a filmszínházak látogatottságának ilyen nagyfoku csökkenéséhez.

A nézők házonkívüli művelődése és szórakozása

A könyvolvasással és a mozival együtt megvizsgáltuk a televízió hatását a különféle művelődési és szórakoztató rendezvényeken való részvétel oldaláról is. Feltételeztük, hogy a televíziós készülékek tulajdonosai a televízió jelenlétét nemcsak az olvasás és a filmszínházak látogatottsága oldaláról érzik meg, hanem ez hatással van a népművelési szervek

által rendezett előadásokon, tanfolyamokon és szakkörökön való részvételre is.

Ismeretes, hogy évek óta milyen nagy problémát jelent a kulturális élet szervezőinek és irányítóinak az, hogy a különféle rendezvények közönsége az esetek többségében évről-évre csökken. Sokan ezt kizárólagosan a televízió szivó hatásának igyekeznek beállítani, mások úgy vélik, hogy a népművelés által nyújtott művelődési és szórakozási lehetőségek és alkalmak ma már nem elég korszerűek, nem keltik fel az érdeklődést, s így az emberek szivesebben maradnak otthon.

Az adatok értékelése után az derült ki, hogy a Békés megyei mintában levő televízió nézők 50,62 %-a egyáltalán nem vesz részt semmiféle művelődési és szórakoztató rendezvényen. Ennek az 50,62 % nak $\neq 100,00 \%$ a foglalkozásbeli megoszlása a következő képet mutatja:

munkás	37,03 %
paraszt	40,74 "
értelm.	12,34 "
egyéb	9,88 "

A szegedi mintában a megkérdezettek közül 73,74 % egyáltalán nem vesz részt a fenti jellegű rendezvényeken. Foglalkozás szerint $\neq 100,00 \%$

munkás	31,35 %
paraszt	4,23 "
értelm.	15,25 "

Nagyon figyelemreméltó a kép, amelyet a falusi és a városi mintában kaptunk. Első pillantásra hihetetlennek látszik,

hogy a falusi TV nézőkre ebben a vonatkozásban kevésbé volt hatással a televízió, mint a városiakra. A falusi TV készülék-tulajdonosoknak a fele részt vesz művelődési és szórakoztató rendezvényeken, előadásokon, míg a városi mintához tartozók közül csak alig több, mint egynegyede.

Ez a körülmény teljesen ellentétes minden előbbi feltételezésünkkel és irreálisnak tűnik. Annyira nem hittünk ennek az adatnak, hogy számításainkat többször ellenőriztük, eredményül azonban mégis a fentieket kaptuk. Ismeretes, hogy városi viszonyok között sokkal nagyobb választási lehetőség áll rendelkezésre a művelődni és szórakozni vágyók részére, mint falun. De nemcsak a választás köre bővebb, hanem szükségképpen a színvonal is magasabb. Ennek ellenére mégis úgy látszik, hogy a szegedi mintába tartozók közül 23 %-al többen vannak olyanok, akik egyáltalán nem vesznek részt a népművelés által nyújtott művelődési és szórakoztató jellegű rendezvényeken.^{34/}

E számnál azonban egy dologra fel kell hívni a figyelmet: a televízió Szegeden való elterjedtsége relative is többszöröse a vizsgált falukénak és ez a tény közelebb visz bennünket a probléma megoldásához. A falukban végzett mintavételeknél ugyanis kisebb lehetőség volt egy sokoldalú reprezentáció ki-

34/ ERDÉSZ Tiborné: Televízió és népművelés a statisztika tükrében c. előadásában = Televízió és népművelés, Budapest, 1965. úgy látja, hogy a kulturális intézmények rendezvényeiről való elmaradást a televízió nemcsak elősegíti, hanem okozza is. Szerinte az elmaradás oka anyagi /tartós fogyasztási cikkek vásárlása miatti takarékoskodás/ és családi jellegű /betegség, kisgyermek gondozása, stb./ lehet, de közrejátszhat a rossz műsorpolitika is.

2/ választására, mint ahogy az Szegeden történt. Falusi viszonyok között televíziós készüléket elsősorban azok vettek, akiknél az anyagi lehetőségeken túl még nagyfokú kulturális érdeklődés is volt, szemben a városi viszonyokkal, ahol ezek mellett egyes esetekben még az is motiválhatta a készülék vásárlását, hogy egy-egy házban nem egyszer presztizst csináltak abból, hogy a lakók egymással versengve TV készüléket vásároltak. A készülék vásárlását elősegítő OTP részletakciók keretében nagyjából az alkalmazotti foglalkozású rétegek jutottak hozzá a készülékhez, szemben a falusiakkal, akik zömükben készpénz ellenében vásárolták meg.

A fentieket figyelembe véve, azt állapíthatjuk meg, hogy a városi mintában levők között eleve nagyobb számban lehettek olyanok, akik a TV készülék megvásárlása előtt sem jártak ilyen jellegű előadásokra és rendezvényekre, ezt támasztják alá a Szegeden nyert eredmények.

A továbbiakban megvizsgáltuk azokat, akik a TV készülék birtoklása óta ritkábban vesznek részt művelődési és szórakoztató rendezvényeken. A Békés megyei községekben a megkérdezetteknek 9,99%-a nyilatkozott úgy, hogy a TV miatt vált otthonülőbbé, míg a szegedi mintában senki nem akadt, aki a TV-t jelölte volna meg oknak, ami miatt elmarad a különféle rendezvényekről, művelődési alkalmakról. Ehhez hozzá kell még tenni azt, hogy ebben az összefüggésben a színházi előadásokat nem szerepeltettük, mivel az öt Békés megyei községben a tájszínházi előadások száma minimális, s ezt elhanyagolhatónak véltük. Ezekben a községekben az évente néhány alkalommal tartott

színházi előadásokra a televízió kimutatható hatása nincs.

Az a véleményünk, hogy a Békés megyei 9,99 % nem adhat okot különösebb konzekvenciák levonására, ez a százalékszám egyáltalán nem mondható magasnak és nem igazolja azt a köztudatba átment felfogást, hogy a televízió a hagyományos népművelési formákat elsorvasztja, és jelentősen befolyásolja az embereknek a különböző művelődési és szórakoztató rendezvényeken való részvételét. Ezt egyébként a szegedi felvétel is igazolja.

Adataink birtokában teljesen egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a televízió a hagyományos népművelési formákra nincs negatív hatással, sőt véleményünk szerint egymást szerencsésen kiegészítik és így a televíziót úgy kell tekintenünk, mint a művelődés és a szórakozás legfontosabb eszközének, amely nagyban hozzájárulhat az egész nép tudatának átformálásához, a műveltség elmélyítéséhez, a művelődési igények felkeltéséhez és a szabadidő kulturált módon történő felhasználásához.

Figyelemreméltó az a kép, amelyet akkor kapunk, ha a különféle művelődési és szórakoztató rendezvényeken való részvételt vizsgáljuk, ezuttal nem a foglalkozás, hanem az iskolai végzettség függvényében.

14. sz. táblázat

A MŰVELŐDÉSI ÉS SZÓRAKOZTATÓ RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL
ALAKULÁSA A TV KÉSZÜLÉK BIRTOKLÁSA ÓTA

/Békés megyei községek/
Az iskolai végzettség szerint

A megkérdezettek 39,37 %-a változatlanul részt vesz a különfé-

le rendezvényeken.

/39,37 % = 100,00 %/ ebből

26,98 %	9 ált. iskolai végzettség alatt
23,80 %	8 ált. iskolai végzettségű
44,44 %	középiskolai végzettségű
4,76 %	egyetemi, főiskolai végzettségű

A megkérdezettek 50,62 %-a nem vesz részt semmiféle rendezvényen
/50,62 % = 100,00 %/ ebből

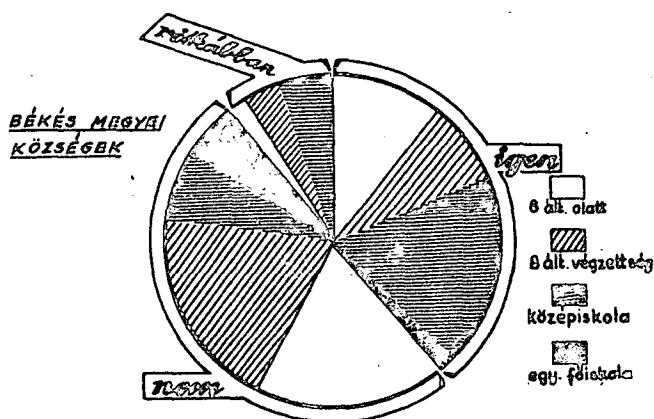
37,03 %	8 ált. iskolai végzettség alatt
40,74 %	8 ált. iskolai végzettségű
12,34 %	középiskolai végzettségű
9,87 %	egyetemi, főiskolai végzettségű

A megkérdezettek 9,99 %-a ritkábban vesz részt a különféle rendezvényeken
/9,99 % = 100,00 %/ ebből

18,75 %	8 ált. iskolai végzettség alatt
31,25 %	8 ált. iskolai végzettségű
50,00 %	középiskolai végzettségű
0,00 %	egyetemi, főiskolai végzettségű

2 | Adataink arra hívják fel a figyelmet, hogy az iskolai végzettség és a kulturális aktivitás között szoros összefüggések vannak. Ezt a fenti adatok jól reprezentálják, amelyek szerint korreláció áll fenn a magasabb iskolai végzettség és a kulturális aktivitás között. Azt tapasztaljuk, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők relative többen vannak a rendezvényekről elmaradottak, mint a rendezvényekre továbbra is járók között.

Tuloldali pictogrammunk a számoknál szemléletesebben mutatja be a fenti összefüggéseket:

Ha a továbbiakban a szegedi mintában végezzük el ezt az összehasonlítást, akkor a művelődési és szórakoztató rendezvényeken való részvételt vizsgálva az iskolai végzettség függvényében, a következő eredményeket kapjuk:

15. sz. táblázat

**A MŰVELŐDÉSI ÉS SZÓRAKOZTATÓ RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL
ALAKULÁSA A TV KÉSZÜLÉK BIRTOKLÁSA ÓTA
/Szeged/**

Az iskolai végzettség szerint

A megkérdezettek 26,24 %-a változatlanul részt vesz a különféle rendezvényeken /26,24 % = 100,00 %/, ebből

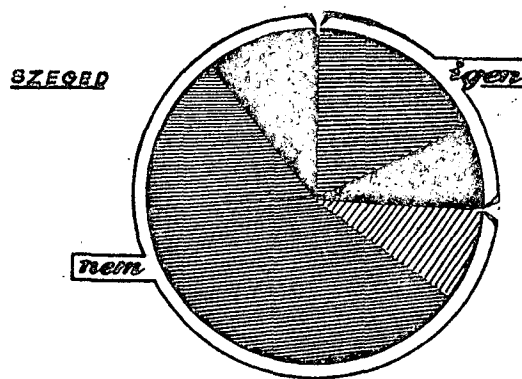
0,00 %	8 ált. iskolai végzettség alatt
0,00 %	8 ált. iskolai végzettségű
69,99 %	középiskolai végzettségű
29,99 %	egyetemi, főiskolai végzettségű

A megkérdezettek 73,74 %-a nem vesz részt semmiféle rendezvényen /73,74 % = 100,00 %/, ebből

0,00 %	8 ált. iskolai végzettség alatt
14,17 %	8 ált. iskolai végzettségű
66,14 %	középiskolai végzettségű
19,67 %	egyetemi, főiskolai végzettségű

A megkérdezettek közül senki nem nyilatkozott ugy, hogy ritkábban vesz részt a különféle rendezvényeken /0,00 %/.

A szegedi mintáról készült pictogrammunk a következő képet mutatja:

A televízió és a színház

Mint az előbbieken már jeleztük, a televízió és a színház közötti összefüggéseket a Békés megyei mintában nem láttuk célszerűnek vizsgálni. Szegedi mintavételünkben azonban ezt a kérdést megvizsgáltuk. Szükségesnek láttuk ezt megtenni azért, mert Szegeden a színházi szezonban hétfő kivételével szinte mindennap tartanak előadásokat, s a város a legtöbb vidéki várossal szemben előnyös helyzetben van, mert a Nemzeti Színház mellett Kamaraszínház is működik, ahol hetenként szintén több előadást tartanak. Az előbbieken kívül még az is indokolta a színház és a televízió közötti összefüggések vizsgálatát,

mert Szegeden régi hagyományai vannak a színházi kulturának, generációk nőttek fel, amelyek művelődésében a színház is szerepet játszott. A Szegedi Nemzeti Színház a város zenei kulturájának is a központja, operai tagozata országosan is kiemelkedő színvonalat képvisel.

Mielőtt eredményeinket bemutatnánk, szükségesnek látjuk közölni azokat a statisztikákat, amelyek a két szegedi színház látogatottságát dokumentálják 1959 és 1965 között.

16. sz. táblázat

A SZEGEDI SZÍNHÁZAK LEGFONTOSABB STATISZTIKAI ADATAI 35/

év	Nemzeti előadás	Színház néző /ezerben/	egy ea-ra eső nézők száma	Kamaraszínház előadás	néző /ezerben/	egy ea-ra eső nézők száma
1959	333	198,2	595	110	22,6	206
1960	321	189,4	590	110	27,5	250
1961	320	172,7	540	120	27,2	227
1962	297	165,5	558	119	28,1	236
1963	295	150,3	510	111	18,8	170
1964	301	173,5	577	110	21,7	197
1965	301	174,5	580	120	22,8	190

A fenti adatokból az tűnik ki, hogy mind az előadások számát, mind pedig az egy előadásra jutó nézők számát tekintve az 1963. év tekinthető a leggyengébbnek. Megfigyelhető, hogy a Nemzeti Színház nézőinek száma 1959-től csaknem egyenletesen csökken évről-évre, ugyanezzel párhuzamosan az egy előadásra jutó nézőszám is. Érdekes, hogy ugyanakkor a Kamaraszin-

35/ Forrás: Csongrád megye statisztikai évkönyvének megfelelő kötetei, KSH, Budapest.

házban ez a tendencia ennyire egyértelműen nem mutatható ki. Véleményünk szerint egyoldalusághoz vezetne, ha a színházak látogatottsága csökkenésének okát egyedül a televízió hatásának tulajdonítanánk, ennek nyilvánvalóan egyéb okai is vannak. Bizonyára belejátszik a műsorpolitika és a közönségszervezés is. De ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy Szegeden 1963 táján vásárolják a legtöbb televíziós készüléket, ekkor válik tömegméretűvé a televíziózás, ez az időszak a TV mai értelemben vett elterjedésének a kezdete. Körülbelül ezek az évek azok, amikor az alacsonyabb keresetű emberek is hozzájuthatnak a készülékekhez, ekkor emelkedik tízezer fölé a városban működő készülékek száma.

Mindezek előrebocsátása fontosnak látszik, hogy alábbi adatainkat megfelelően értékelhessük:

A megkérdezettek 17,50 %-a nyilatkozott úgy, hogy amióta TV készülékkel rendelkezik sem jár kevesebbet színházba. A színházba egyáltalán nem járó nézők aránya a minta 70,00 %-át teszi ki, míg a készülék birtoklása óta ritkábban járók 12,50 %-ot.

Ezek a számok illetve arányok rendkívül figyelemreméltóak. A kibontakozó kép elgondolkoztató, hiszen azt mutatja, hogy 160 felnőtt szegedi lakosból 112 egyáltalán nem jár színházba, függetlenül attól, hogy ebbe belejátszik-e a televízió, vagy sem, annyi mindenestre megállapítható, hogy a művelődési aktivitások között - legalább is a mi mintánk alapján a színház kisebb szerepet játszik, mint az várható volna.

17. sz. táblázat

A SZINHÁZBAJÁRÁS ALAKULÁSA A TV KÉSZÜLÉK BIRTOKLÁSA ÓTA

Szeged

A megkérdezettek közül

	jár színházba <u>17,50 %</u> +/	nem jár színházba <u>70,00 %</u> +/	ritkábban jár színházba <u>12,50 %</u> +/
munkás	24,24 %	27,67 %	26,66 %
paraszt	0,00 %	5,35 %	0,00 %
értelmiségi	30,00 %	14,28 %	26,66 %
nyugdíjas	45,45 %	52,67 %	46,66 %

+/ = 100,00 %

8 ált. isk.			
végz. alatt	0,00 %	0,00 %	0,00 %
8 ált. isk.	6,06 %	15,17 %	13,13 %
középisk.	63,63 %	66,07 %	39,99 %
egy. főisk.	30,30 %	18,75 %	46,66 %

Tekintettel arra, hogy csak 12,50 %-a megkérdezetteknek nyilatkozott úgy, hogy a televízió birtoklása óta jár kevesebbet színházba, megállapíthatjuk, hogy a televízió megléte döntő mértékben nem befolyásolta a színházi előadások látogatását, nyilvánvaló, hogy a televízió elsősorban azokat tette "otthonülőbbekké", akik azelőtt sem voltak rendszeres színházlátogatók. Ilyen rendszeres színházlátogató mintánkban az adatok szerint 28 személy volt, ezekre a TV ebben a vonatkozásban nem hatott.

Véleményünk szerint nem volt felesleges Szeged vonatkozásában ezt a vizsgálódást lefolytatni, talán ez a néhány adat is bizonyos mértékben segíti megmagyarázni azt a visszaesést és stagnálást, aminek a színházak esetében tanui vagyunk.

A televízió és a szabadidő aktivitások

Az egyes művelődési aktivitások és a televízió nézés közötti összefüggések megmutatása után, még mindig a művelődés oldaláról vizsgálva a televízió hatását, nézzük meg, hogy milyen változásokat eredményezett a TV készülék birtoklása a szabadidő felhasználásában.

A különféle művelődési aktivitások mérésénél teljesen objektíve arra kértünk választ: hogyan alakult a készülék megvásárlása óta az olvasás, a különféle művelődési és szórakoztató rendezvényeken való részvétel, valamint a mozi- és színházlátogatás, befolyásolta-e ezeket az aktivitásokat a televízió.

Interjunkban közvetlen és közvetett kérdések formájában érdeklődtünk afelől, hogy maguk a nézők hogyan látják a televíziót a szabadidő és annak felhasználása oldaláról. A művelődési aktivitásokat felölelő kérdéscsoport és jelen kérdésünk között kétségtelen összefüggés áll fenn, talán ez a problémakör kapcsán volt a legintenzívebb a nézőkkel folytatott beszélgetés, ennél a kérdésnél volt talán a legtöbb mondanivaló is.

Ismeretes, hogy a szabadidő aktivitások rendkívül széles skálán helyezkednek el, egyénenként ez a skála színesebb, vagy egyhangubb lehet. A szabadidő aktivitások és az

egyén életkora, műveltségi szintje és érdeklődési köre között szoros összefüggés áll fenn. Igen sok tényező motiválhatja a szabadidő aktivitásokat, így többek között az egyénnek a társadalomban elfoglalt helyzete, az életmód, a település jellege, a lakásviszonyok, stb. A szabadidő aktivitásokat ezek szerint nagyon nehéz volna minden emberre vonatkozóan körülhatárolni, mert nem biztos az, hogy ami az egyik embernél annak számít, az a másiknál is az.

Ebben az összefüggésben nagyon jelentős különbségek vannak a falusi és a városi emberek között. Csak utalni szeretnénk egy olyan példára, amely a kétféle életmód között ebben a vonatkozásban megmutatkozik, s arra utal, hogy, ami egyik esetben szabadidő aktivitásnak fogható fel, az más körülmények között nem számít annak. Ilyen példánk lehetne a kerti munka. A kerti munka falusi viszonyok között az esetek többségében a háztáji gazdálkodás részeként fogható fel. Városi körülmények között rendszerint csak hobbynak, kedvtelésnek tekinthetjük, az időtöltés és a kikapcsolódás egy formájaként szerepel. Nem a gazdálkodáshoz tartozik, elsősorban nem a család számára biztosít megélhetést, hanem kereteket ad a kedvenc időtöltéshez.

Ugyanigy példaként sorolhatnánk fel a legkülönbözőbb hobbykat is /barkácsolás, bélyeggyűjtés, modellezés, fotózás, rádióamatőrkedés/, amelyeknek egészen más a falusi és más a városi megjelenési formája.

A különféle kedvtelések sorában külön kell azokról szólni, amelyek a sport fogalomkörébe tartoznak, s ma még jobbra a városi emberek szabadidő aktivitásainak között találjuk őket. A fejlett ipari államokban a tömegsport jelentősége a szabadidő eltöltésében egyre nagyobb, és a sport, a turisztika és természetjárás, sporthorgászat, vadászat, stb. mellett a mind mechanikusabbá váló életmódon belül szinte egy fajta menekülést és kikapcsolódást jelent az egyén számára. A különféle hobbyk elterjedése napjainkban világjelenség és a kor embere számára a szabadidőn belül egyre fokozódó szerepet kapnak. A hobbyk ma még elsősorban a városi ember időtöltéséhez tartoznak, csakugy, mint ahogy maguknak a sportrendezvényeknek a látogatása is elsősorban ma még a városi lakosság körében népszerű.

A szabadidő problémáját az előzőekben már érintettük, az elmondottakat itt csupán azzal szeretnénk kiegészíteni, hogy az ember életét tulajdonképpen két részre lehet osztani. Egyik részét feltétlenül a munkaidő képezi. A másik rész a munkaidőn kívüli időből áll, amelynek a szabadidő csak az egyik komponense. A munkaidőn kívüli időből leszámítva a regenerálódáshoz, az egyén önmaga újratermeléséhez szükséges időt, kapjuk a tulajdonképpeni szabadidőt, amely munkájához való viszonyát is alakítja.

Kétségtelennek látszik, hogy a szabadidő jelentősen be-

folyásolja az ember egész tevékenységét, a társadalmi termelésben való részvételét. Egyes nyugati szociológusok /FROMM, LAZARSELD/ a szabadidő és a szórakozás elidegenedéséről beszélnek. Szerintük ez a folyamat az ipari társadalmakban szükségszerű fejlődés eredményeképpen jön létre, és hatására az emberek passzív, irányított fogyasztóvá válnak, uniformizálódnak, s ebben a folyamatban a tömegközlelési eszközöknek igen nagy jelentőségük van. E felfogás szerint a tömegközlelési eszközök, elsősorban a televízió, a modern ember számára csak a közvetett információ szerzésének a lehetőségét biztosítják.

A mi szocialista körülményeink között semmiképpen nem áll ez a megállapítás. Kulturpolitikánk lényegéből következik, hogy a televízió komplex élményt nyújt, az ismeretszerzésnek és a tájékoztatásnak egyik legfontosabb lehetőségét biztosítja. Ezenkívül nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a televízió fellazítja a családok kispolgári elzárkózottságát, amelyet GÖNYEI^{37/} úgy fogalmazott meg, hogy a "nézőt akarva-akaratlanul az ország szellemi közösségének részesévé teszi." Ismeretes, hogy a művelődés közvetítés révén megy végbe, mint ahogy a társadalom tagjai közötti kommunikáció az alapja a társadalom életének is. HARSÁNYI a témával kapcsolatos tanulmányában^{38/} arra hívja

37/ GÖNYEI Antal: A népművelés és a televízió, Népművelési Értesítő, 1964. 3.

38/ Dr. HARSÁNYI István: A tömegkommunikáció jelentősége a társadalmi életben, Filmkultura, 1962. 11/12.

fel a figyelmet, hogy "igazán emberré csak olyan társadalomban élő ember válik, aki bele tud kapcsolódni a társadalom kommunikációs á^mrákőreibe".

A mi társadalmunkban óriási jelentősége van a televízió-
nak abból a szempontból, hogy a nézők az ország "szellemi közösségének" tagjaivá válnak, tehát nemcsak fogyasztókká, ahogy erről a polgári szociológusok beszélnek, hanem a közös élmények révén, a közvélemény, a közgondolkodás kiformálásával az új társadalom tagjaivá is. A televízióknak ilyen szerepe csak a szocialista társadalomban lehet, s úgy véljük, hogy erre az összefüggésre fel kell hívni a figyelmet.

Az előbbieket figyelembevételével, ilyen aspektusból vizsgálva kérdésünket, amely az egyén szabadideje, e szabadidő felhasználása oldaláról igyekezett választ keresni a televízió által eredményezett változásokra, elmondhatjuk, hogy felvételünk egyik legizgalmasabb eredményét itt kaptuk.

Előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a mintába tartozók általában nem értették meg világosan a szabadidő fogalmát, különösen nem a Békés megyeiek.

A falun élő ember fogalma szerint szabadidő nincs is. A legtöbb ember úgy nyilatkozik, hogy mindig akad valami csinálnivaló, s így olyan idő, amely "szabad", alig akad. E témáról az interjúőröknek relative többet kellett beszélniük, mint több más kérdésről együttvéve. A különféle szabadidő aktivitásokról, mint amilyen például a látogatás, a vendéglőbejárás, beszélgetés, önművelés és nem utolsósorban a passzív pihenés, el kellett mondani, hogy ezek

azok, amelyek bennünket a televízió vonatkozásában érdekelnek. Interjunk közben a megkérdezettek közül igen sokan nyilatkoztak úgy, hogy csak most, a televíziós készülék birtokában érzik igazán, hogy előtte mennyire elfecsérelték az idejüket, sokan annak a véleménynek adtak kifejezést, hogy napjaik a készülék birtoklása óta értékesebbek, tudatosan készülnek egy-egy előre kiszemelt műsor megtekintésére, amelyek közül sok jelentősen befolyásolja másfajta elfoglaltságukat, a mi szóhasználatunkban szabadidő aktivitásukat.

Ezek előrebocsátásával vizsgáljuk meg a kapott eredményeket:

18. sz. táblázat

JELENTETT-E VÁLTOZÁST A TV A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSÁBAN

/Békés megyei községek/
Nemek szerint százalékban

	férfiak	férfiak	férfiak
	<u>68,08 %</u>	<u>19,14 %</u>	<u>12,76 %</u>
<u>igen</u>		<u>nem</u>	<u>határozatlan</u>
	nők	nők	nők
	<u>70,79 %</u>	<u>22,12 %</u>	<u>7,07 %</u>

Ennél a táblázatnál is körülbelül az tűnik ki, amit már az előbbieken is láttunk: a nőknél mind az igennel, mind a nemmel válaszolók között valamivel magasabb a százalék, míg a határozatlanok között a férfiak aránya majdnem kétszerese a nőkének. A fenti adatok jól mutatják a televízió szerepét és elsődlegességét a szabadidő felhasználásában, azt, hogy ez az új tömegközlelési eszköz lényegében alapve-

tően befolyásolja és átalakítja a nézők egész szabadidő struktúráját. Végző soron arról van szó, hogy a szabadidő beosztás régi formája esett áldozatul a televízióknak, ugyanis a fenti arányok feltétlenül erre engednek következtetni. Ha most azt vizsgáljuk, hogy milyen szabadidő aktivitások rovására történt a TV térhódítása, akkor a már idézett mozilátogatás és rendezvényeken való részvétel mellett azokat kell megjelölni, amelyek a passzív időtöltés, a látogatás, a vendéglőbe járás és a semmittevés körébe tartoznak.

Felmerülhet a kérdés, hogy az egyén veszített-e vagy nyert valamit a televízió révén? Egyértelműen azt válaszolhatjuk, hogy feltétlenül nyert vele, még akkor is, ha a televízió miatt bizonyos értelemben egy fajta káros egyoldalúság veszélye kísért. Ebben a vonatkozásban a passzivitás az, amelyre fel kell hívni a figyelmet.

A passzivitás kérdése a televízió megjelenése óta nagyon sokszor előkerült a szakirodalomban. Sokat vitatkoztak azon, hogy eredményez-e a televízió passzivitást, befelé fordulást. Ugyanez a kérdés egyébként a film és a rádió megjelenése idején is éppugy felmerült, mint a televíziónál napjainkban. A bírálók oldaláról általában azt szokták felvetni, hogy a tömegkommunikációs eszközök az egyént passzív magatartásra készítetik, háttérbe szorúlnak azok a tevékenységek, amelyek egyéni aktivitást, spontaneitást igényelnek, s a képzelet, a fantázia és az alkotás számára többé nem marad hely.

A passzivitással kapcsolatban utalni szeretnénk arra,

hogy a tömegkommunikációs eszközöknél több formáját lehet megkülönböztetni.^{39/}

A probléma elsősorban abban jelentkezik, hogy a különféle tömegközlelési eszközöknél a közlés egyoldaluan megy végbe, a néző /hallgató, olvasó/ abban az értelemben passzív, hogy direkt módon, közvetlenül nem tud válaszolni, szemben az emberi közléssel, amely mindkét fél aktivitását, tevőleges részvételét tételezi fel. Felvetődhet tehát a kérdés: a tömegkommunikációs folyamatban résztvevők ennél fogva passzívnak nevezhetők? Semmiképpen sem, mert az a passzivitás csak a tömegkommunikációs folyamat lényegéből fakad, és csak az egyén szerepére, funkciójára vonatkozhat. A televízióra is érvényes az, ami a többi tömegközlelési eszközre, és pedig, hogy az egyénre állásfoglalást, meghatározott magatartást /attitude/ kényszerít, rányomja a maga jegyét, formálja az egyén világnézetét és világképét. Abban kétségtelenül van bizonyos veszély, hogy a televízió elősegíti sztereotipák kialakulását és az ezekben való gondolkodást.

Az Egyesült Államokban végzett kutatások azt mutatták, hogy az egyén magatartásának befolyásolása két oldalról is határok közé szorul. KATZ és LAZARSELD^{40/} szerint a közlés utja nem mindig direkt és közvetlenül vertikális az adó és a vevők széles tömegei között. Sokkal inkább talál-

39/ A témával kapcsolatban l. bővebben Gerhard MALETZKE: Passivität durch Fernsehen?, Rundfunk und Fernsehen, 1962. 1.

40/ E. KATZ - P.F. LAZARSELD: Personal influence, Glencoe /Ill./, 1955.

hatók itt fokozatok, amelyeket meg kell különböztetni egymástól. Egyes rétegek kizárólag a tömegközlésre orientálódnak, míg más rétegek magatartásukat bizonyos orientációk alapján alakítják ki. A szerzők szerint a közlés folyamata nagyrészt kétfokozatúan megy végbe /"two-step flow of communication"/ és ezen keresztül a tömegközlés hatása erősen korlátozódik.

Ha a polgári szociológusok megállapításait a mi viszonyaink között nem is fogadhatjuk el, mert azok csak egy atomizált társadalom viszonyai között mutathatók ki, bizonyos jegyei azonban nálunk is fellelhetők. Csak utalni szeretnénk olyan valóban meglevő jegyekre, amelyek arra mutatnak, hogy ilyenfajta "másodlagossággal" nálunk is találkozhatunk. Interjunk során megfigyeltük - ezt mérni nem lehet -, hogy a televíziós műsorokat csak esetenként, vagy nem rendszeresen nézők részéről a másodkézből vett információk hatása egészen más, mint a stabil nézőknél. Az előbbieket állásfoglalásai bizonytalanabbak, mint azoké, akik napról-napra benne élnek a televízió nyújtotta tömegkommunikáció folyamatában.

E gondolatmenet befejezéseként azt kívánjuk megjegyezni, hogy az elmondottak ugyan szoros értelemben nem kapcsolódnak a televízió és a szabadidő aktivitások problémaköréhez, mégis szükségesnek láttuk ezeket a problémákat jelezni, mert az a véleményünk, hogy az egyén és a televízió közötti összefüggések fontos oldalát képezik, s így e kérdésről mindenképpen beszélni kell.

Visszatérve a televízióknak a szabadidő felhasználását és a szabadidő aktivitásokat befolyásoló hatására, bemutatjuk azokat az eredményeket, amelyeket a megkérdezettek iskolai végzettsége és életkora függvényében kaptunk.

19. sz. táblázat

JELENTETT-E VÁLTOZÁST A TV A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSÁBAN
/Békés megyei községek/
iskolai végzettség szerint

	8 ált.isk. alatt	8 ált.isk.	középisk.	főisk.egyetem
<u>igen</u>	51,78 %	17,85 %	11,60 %	18,75 %
<u>nem</u>	35,29 %	14,70 %	20,78 %	29,41 %
<u>határo- zatlan</u>	50,00 %	14,28 %	28,57 %	7,14 %

életkor szerint

	14-18	19-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60 felett
<u>igen</u>	0,00 %	3,41 %	10,25 %	29,91%	26,49%	17,94%	11,96%
<u>nem</u>	0,00 %	5,88 %	17,64 %	20,58%	26,47%	23,52%	5,88%
<u>határo- zatlan</u>	7,14 %	0,00 %	14,28 %	28,57%	14,28%	0,00%	35,71%

20. sz. táblázat

JELENTETT-E VÁLTOZÁST A TV A SZABADIDŐ FELHASZNÁLÁSÁBAN
/Szeged/
iskolai végzettség szerint

	8 ált.isk. alatt	8 ált. isk.	középisk.	főisk.egyetem
<u>igen</u>	81,25 %	0,00 %	0,00 %	18,75 %
<u>nem</u>	27,23 %	12,76 %	38,14 %	21,86 %
<u>határo- zatlan</u>	92,85 %	7,14 %	0,00 %	0,00 %

	életkor szerint						
	14-18 é v	19-24	25-29 k ö z ö t t	30-39	40-49	50-59	60 felett
<u>igen</u>	0,00%	4,95%	12,64%	28,73%	29,88%	16,09%	8,04%
<u>nem</u>	0,00%	3,27%	8,19%	31,14%	21,31%	21,31%	14,75%
<u>határo- zatlan</u>	0,00%	13,33%	19,99%	19,99%	26,66%	0,00%	19,99%

Ha a Békés megyei és a szegedi mintában nyert eredményeket összehasonlítjuk, azt tapasztaljuk, hogy a megkérdezettek-nél az iskolai végzettség függvényében a falusi mintában az arányok sokkal kiegyenlítettebbek, mint a városiban. Különösen vonatkozik ez azokra, akik úgy nyilatkoztak, hogy a televízió változást jelentett szabadidejük felhasználásában. Érdekes, hogy amíg a Békés megyei mintában az igennel válaszolók százalékos arányai körülbelül megfelelnek a mintába tartozók kategória szerinti megoszlásának, addig a szegedi mintában kizárólag csak az általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nyilatkoztak úgy, hogy a televízió befolyásolja szabadidejük felhasználását. Ez a megállapítás egyébként egyaránt vonatkozik azokra is, akik úgy nyilatkoztak, hogy a televízió szabadidejük felhasználásában nem jelentett változást, illetve határozatlan választ adtak.

Megjegyezni kívánjuk, hogy egy relative kis minta, mint amilyennel esetünkben mi is dolgoztunk, ennyire részletes bontásban bizonyos torzulásokat okozhat, éppen ezért olyan általánosítást a fentiekből levonni, mintha bármelyik korcsoportban, vagy iskolai végzettség szerinti megoszlásban

a közölt eredmények biztonsággal elfogadhatók lennének éppugy hiba volna, mint az adatokból megállapítható tendenciákat figyelmen kívül hagyni.

Ami következtetést mégis biztonsággal levonhatunk az az, hogy a televízió a városi emberek életében, illetve szabadidejük felhasználásában nem volt annyira befolyásoló hatással, ahogy ezt a falusi embereknél látjuk.

Itt nemcsak arra kell felhívni a figyelmet, amire az eddigiekben is már többször rámutattunk, s amit a falu és a város között ma még kimutatható jelentős különbségnek tulajdonítunk, hanem arra is, hogy a városi emberek szabadidő aktivitásai sokkal inkább a megszokás körébe tartoznak, mint a falusiakéi. Ez számtalan esetben kimutatható és véleményünk szerint azzal van kapcsolatban, hogy a városi emberek egész időbeosztása az évszaktól függetlenül meglehetősen azonos, ami a falusiaknál ennyire egyértelműen nem mondható el. Ehhez hozzá kell még tenni azt, hogy a városiak bizonyos szabadidő aktivitásai a megszokáson túl még szervezettebbek is és az egyén egész életrendjének szerves részét képezik.

Ilyen aspektusból vizsgálva a televízió szerepét tudjuk megindokolni azokat a jelentős különbségeket, amelyek az előbbieken közölt táblázatokból kiolvashatók. Nagyon figyelemreméltónak tartjuk eredményeinket az iskolai végzettség függvényében, amelyek azt mutatják, hogy a televízió az alapképzéssel rendelkezők különböző szintjeihez tartozók körében nem befolyásolta a szabadidő felhasz-

nálását. Ebbe a kategóriába a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezőket számítottuk /ide vettük a polgári iskolát és a régi rendszerű gimnázium alsó négy osztályát végzeteket is/, akik a városi lakosság számarányában sokkal nagyobb százalékban találhatók, mint a falusiaknál.

Feltétlenül figyelemreméltó az, hogy az igennel válaszolók között 18,75 % az értelmiségi foglalkozásuk közül került ki, akiknél köztudomásúan a legszélesebb a szabadidő aktivitások skálája. Valószínűleg ez lehet a magyarázata annak, hogy az értelmiségieknél a sokféle szabadidő aktivitás közül egyesek megérik a televízió jelenlétét, míg a 8 általános iskolai végzettséggel nem rendelkezők magas százalék arányát azzal magyarázhatjuk, hogy a műveltségileg alacsonyabb szinten állók közel sem használják ki ugy szabadidejüket - mivel igényeik is kisebbek -, mint a magasabb műveltséggel rendelkezők. Ennek alátámasztására a már többször idézett csehszlovák vizsgálat eredményeire hivatkozhatunk, amely megállapította, hogy az alacsonyabb műveltséggel rendelkezőknél a passzív pihenés, a semmittevés sokkal inkább jellemzőbb, mint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknél.

Ha vizsgálódásunkat most a különböző életkor szerinti megoszlás alapján folytatjuk, akkor a falusi és a szegedi minta között nagy különbségek nem mutathatók ki. Mindkét mintához tartozóknál a legnagyobb szóródás a 30-39 és a 40-49 éveseknél tapasztalható, mind az igennel, mind a nemmel válaszolók kategóriáiban. Ebből az következik, hogy

a középkorúak azok, akiknél a televízió pozitív és negatív irányban befolyásolja a szabadidő felhasználását, a legkisebb mértékben viszont a fiatal korosztályokhoz tartozók érzik a televízió jelenlétét. Ezt egyébként az is indokolja, hogy a mintavételi eljárás során a postahivatalokban felfektetett nyilvántartásból a mintába csak azok kerülhettek bele, akiknek a nevére vevőkészülék volt, s ilyenek a 14-18, 19-24 és 25-29 évesek csoportjaiban csak kis számban voltak találhatóak.

Azt is meg kell említeni, hogy az 50 éven felülieknél szintén nem elhanyagolható a televízió hatása a szabadidő felhasználásában, bár nem éri el a produktív életkorban levőknél kimutatott eredményeket.

É l e t v i t e l , c s a l á d o n b e l ü l i s z o k á s o k é s a t e l e v i z i ó

Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a televíziónak jelentős hatása van a családon belül is. Utaltunk arra, hogy a készülék megvásárlása után bizonyos változások következnek be a család életvitelében, új szokások alakulnak ki. Utaltunk arra is, hogy a nők rovására csökken az alvásra és a pihenésre fordítható idő miatt, hogy a műsorok megtekintése hátráltatja a házimunkák elvégzését.

Interjunk során megvizsgáltuk a lefekvés idejének pontjait, mint olyan mutatókat, amelyek jelzéseket adhatnak arra vonatkozóan, hogy mennyire épült be a televízió a család életrendjébe, mennyire vált szokássá műsorainak nézése. Általános kérdést szerepeltettünk, melynek lényege az volt, hogy a megkérdezettek szerint befolyásolja-e a televízió a lefekvés idejének pontját. Ezenkívül azt is megvizsgáltuk, hogyan alakultak a lefekvés idejének pontjai a TV készülék megvásárlása előtt, illetve jelenleg az adásszüneti napokon.

21. sz. táblázat

BEFOLYÁSOLJA-E A TV A LEFEKVÉS IDEJÉNEK PONTJÁT

1 /Szeged/ 2 /Békés megyei községek/

	A megkérdezettek százalékában	
	1/	2/
<u>igen</u>	24,37	32,49
<u>nem</u>	42,49	28,12
<u>alkalmanként</u>	33,12	39,37

A békés megyei mintába tartozók egyharmada nyilatkozott úgy, hogy a televízió befolyásolja, sőt meghatározza a lefekvés idejének pontját. Ezzel szemben a szegedi mintában a megkérdezetteknek csak egynegyede vallott így a televízió esti lefekvést befolyásoló hatásáról.

Ezek a jelentős eltérések kétségtelenül azzal vannak

kapcsolatban, hogy a városi TV nézők számára a televízió közel sem játszik a kialakult szokásokra olyan jelentős szerepet, mint a falusi nézők esetében. Ezt akkor tudjuk a maga jelentőségének megfelelően értékelni, ha figyelembe vesszük azt, hogy a falusi életforma mindig is zártabb és kötöttebb volt és napjainkban is az, szemben a városival. A falusi élet viszonylagos egysíkúsága, a termeléshez való kötöttsége eleve meghatározza a hozzá kapcsolódó életmódot. Ez természetesen a város vonatkozásában is megvolt és ma is megvan, de közel sem olyan nagymértékben. Ugy gondoljuk, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a televízió esetünkben egy olyan eszköz, amely át tudta törni azokat a kereteket, amelyek a családon belüli kialakult szokásokkal kapcsolatosak.

Ezen túl még azt is látnunk kell, hogy a televízió által gyakorolt hatás végső fokon egy olyan tömegmértékben jelentkező művelődési lehetőség számára alakítja át a nézők szokásait, amelyek következtében elsősorban az egyén művelődésének a lehetőségei bővülnek, olyan művelődési szabadidő aktivitások válnak szokássá, amelyek azelőtt egyáltalán nem, vagy alig érvényesülhettek. Természetesen falusi körülmények között jobban is megvannak a lehetőségek. A televízió tulajdonképpen csaknem az egyetlen komplex művelődési lehetőség, tekintettel arra, hogy egyelőre a mozik és a művelődési otthonok - az esetek többségében - rossz felszereltségi állapotuk miatt csak kis mértékben tudnak vonzó művelődési alkalmat biztosítani.

Egyoldalú lenne következtetésünk, ha ebben a vonatkozásban figyelmen kívül hagynánk a televízió hatását a városi előfizetők lefekvési időpontjára. Ugy véljük, hogy táblázatunkban közölt alacsonyabb arány nemcsak a városi életformával magyarázható, hanem azzal is, ami ebből következik: a városi emberek lazább szokásaival.

Táblázatunkból figyelmet érdemelnek azok az adatok is, amelyek arra mutatnak, hogy milyen nagy különbség tapasztalható a két mintában a "nem"-mel válaszolók között. Itt százalékosan jóval nagyobb eltérés tapasztalható, mint az előbb. A városi mintában megközelítően a sokaság fele nyilatkozott úgy, hogy a televízió egyáltalán nincs hatással a lefekvés időpontjára, ezzel szemben a Békés megyei községekben a megkérdezetteknek alig több, mint egynegyede. A megkérdezetteknek az a csoportja, amelyik úgy nyilatkozott, hogy alkalmanként érzi a TV lefekvést befolyásoló hatását, arányaiban nagyon hasonlít ahhoz a csoporthoz, amelyet a TV rendszeresen befolyásol a lefekvés időpontjában.

A továbbiakban vizsgáljuk meg a lefekvési időpontokat, amelyeket az interjú során szintén felvettünk.

22. sz. táblázat

LEFEKVÉSI IDŐPONTOK

	Békés megyei községek		Szeged	
	férfiak	nők	férfiak	nők
adásnapon	22ó16p	22ó13p	22ó09p	22ó19p
szünnapon	22ó06p	21ó05p	21ó30p	21ó25p
a készülék birtoklása előtt	20ó01p	20ó03p	21ó00p	21ó01p

Táblázatunk tanúsága szerint jelentős különbségek vannak a falusi és a városi televízió nézők lefekvésési időpontjai között. Amíg a városi nézőknél csak körülbelül egy órával nyult meg az ébrenlét ideje a készülék birtoklása óta, addig a Békés megyei TV készüléktulajdonosoknál körülbelül két és egynegyed órával hosszabb ébrenléti idővel számolhatunk. Ez mindennél szemléletesebben mutatja, hogy a televíziós műsorok nézése szokássá válva mennyire megnyújtja nézőinek ébrenléti idejét.

Még akkor is jelentősnek kell értékelnünk a televízió "ébrentartó" hatását, ha figyelembe vesszük amit előzőleg már megállapítottunk, nevezetesen azt, hogy véleményünk szerint kissé túlzottak a megkérdezettek által közölt lefekvésési időpontok, amelyeket az interjúőrök is inkább felfelé kerekítettek. Figyelembe kell venni azt is, hogy a falusi emberek időérzéke, a foglalkozásból és az életformából következően, kevésbé megbízható. Itt kívánjuk megjegyezni, hogy a felvétel megkezdése előtt a megkérdezetteket előre nem értesítettük arról, hogy figyeljék meg lefekvésük időpontját, így percre pontos adatokat nem is várhattunk. Ha torzulás van is ezekben az adatokban, a tendenciát azonban mégis megállapíthatjuk, nevezetesen azt, hogy a televízió nézővé való válás az ébrenléti idő jelentős meghosszabbodását eredményezi, falusi viszonyok között ez sokkal erősebben érvényesül, mutatva azt, hogy a televíziós családoknál a legfontosabb művelődési aktivitás a televízió, amely nemcsak, hogy a szabadidő jelentős

részét követeli magának, de hatással van a nézők életvitelére és szokásaira is.

A szokások oldaláról folytatva vizsgálódásunkat, először nézzük meg, hogy a vacsora időpontja alkalmazkodik-e a TV adásához. Előljáróban meg kell jegyeznünk, hogy a vacsora időpontja a családok nagy részénél általában kötött. Vonatkozik ez elsősorban az olyan családokra, amelyekben ketten vagy hárman vesznek részt házonkívüli termelőmunkában. Ugy véljük, nem járunk messze az igazságtól, ha megállapítjuk, hogy a foglalkoztatottság emelkedésével a családokban a munkanapokon a fő étkezés a vacsorára tolódik át, a vacsora jelenti a dolgozó családokban, illetve azok többségében azt az alkalmat, amikor a család a napi munka végeztével találkozik az asztal mellett.

A vacsora közös elköltését azonban nemcsak az alkalom indokolja, hanem a kialakult sajátos magyar étkezési kultúra is, amely elsősorban a fizikai dolgozók családjában az esetek többségében meleg étkezést tételez fel. Ez egyébként az egyéb foglalkozási kategóriákra is érvényes, ha nem is ennyire egyértelműen.

Az étkezési szokásokat ilyen értelemben nem vizsgáltuk, előbbi megállapításunknál inkább megfigyeléseinkre támaszkodtunk, amelyekből az tűnik ki, hogy a vacsora és annak kötött időpontja jelentős szerepet játszik a családok közös együttlétében. A vacsora ilyenformán olyanfajta alkalom a család életében, amikor meg lehet beszélni a nap

eseményeit, s mindazokat a kérdéseket, amelyek a család életével és a gyermekek nevelésével és tanulásával kapcsolatosak.

23. sz. táblázat

ALKALMAZKODIK-E A VACSORA IDŐPONTJA A TV ADÁSÁHOZ

A megkérdezettek százalékában

	Békés megyei községek	Szeged
<u>igen</u>	38,75	40,61
<u>nem</u>	45,00	46,80
<u>alkalmanként</u>	16,25	12,50

Az előbbieken elmondottak alapján vizsgálva táblázatunk eredményeit, megállapíthatjuk, hogy a televízió kivül nincs még egy tömegkommunikációs eszköz, amely ilyen erős hatással lenne kialakult megszokásokra és a családon belüli életvitelre. Különösen akkor tűnik ki a televízió erős befolyása, ha nemcsak azoknak arányát vesszük figyelembe, akik a megkérdezettek közül úgy nyilatkoztak, hogy a TV befolyásolja a vacsora időpontját, hanem ehhez a csoporthoz hozzávesszük azt a csoportot is, amelynek véleménye szerint a televízió csak alkalmanként van hatással a vacsora időpontjára.

Maguk az adatok arról vallanak, hogy a televíziónak ez a befolyásoló hatása falun és városban csaknem teljesen egyformán jelentkezik, táblázatunkból kiolvasható minimális különbség teljesen elhanyagolható.

Ugy gondoljuk, hogy vizsgálódásunkat nem volt felesleges ebben az irányban is kiterjeszteni, ugyanis azzal, hogy mindkét mintában körülbelül egyforma adatokat kaptunk, egy olyan falun és városon egyformán ható tényező birtokába jutottunk, amelyet az eddigiekben még nem tapasztaltunk. Ez a különben érdektelennek látszó megegyezés arra hívja fel a figyelmet, hogy a televízió életvitelt, családi szokásokat befolyásoló hatása a nézők jelentős részét érinti, azt mutatva, hogy ez a tömegkommunikációs eszköz olyan területen is kifejti a hatását, amire egyébként nem is gondolnánk.

Itt szeretnénk utalni arra, hogy a rádió elterjedésének sem első, sem későbbi szakaszában ilyen értelemben nem befolyásolta hallgatóinak szokásait, ami természetesen azzal is kapcsolatban van, hogy a rádió jellegében más tömegkommunikációs eszköz, s ebből következik, hogy adásaihoz a hallgató bármiféle alkalmazkodása nem látszik szükségesnek.

Mindkét mintánkban megvizsgáltuk a nézők magatartását az adás idején, ezen belül azt, hogy beszélgetnek-e a televízió műsorainak nézése közben. Ezt abból a célból tettük vizsgálatunk tárgyává, hogy lemérhessük: vajjon a látottak váltanak-e ki a nézőkből olyan hatásokat, amelyeket már az adás alatt megbeszélnek, vajjon helyreállt-e a közös együttléttel járó beszélgetés szokása, amely az új TV nézőknél egy időre háttérbe szorul. Végül is az érdekelt bennünket, hogy mennyire hat a kép-

ernyő "varázsa", passzív-e a néző vagy túl van-e már azon a kezdeti időszakon, amikor talán még a szünet - jelet is szótlanul végignézte.

24.sz. táblázat

BESZÉLGETNEK-E TV NÉZÉS KÖZBEN

A megkérdezettek százalékában

	Szeged	Békés megyei községek
<u>igen</u>	32,49	24,37
<u>nem</u>	28,12	42,49
<u>keveset</u>	26,24	7,49
<u>csak a látottakról</u>	13,12	25,62

Adatainkból az derül, ki, hogy a városi nézők közül többen beszélgetnek adás közben, mint a falusiak közül, a nem beszélők aránya is jóval alacsonyabb a városi mintában, mint a Békés megyeiben. Ugyanezt mondhatjuk el a keveset beszélőkről is a szegediek javára. Viszont érdekes módon csak a műsorról, illetve a műsorról kapcsolatban a falusiak közül csaknem kétszer annyian beszélgetnek adás közben, mint a városiak. A mi szempontunkból az egyáltalán nem beszélők százalékaránya érdemel különösebb figyelmet.

A televízió beszélgetést megszüntető és csökkentő hatására több szerző felhívta a figyelmet, sokan úgy vélték, hogy a televízió megszünteti a családi beszélgetést. Günther ANDERS idézett munkájában arról ír, hogy a családtagok több-egymásra bé nem néznek /és nem beszélnek/, ezt csak annak árán tehetik, hogy elmulasztják nézni a képet. Szerinte nincsenek

többé együtt csak fizikailag, mert a vevőkészülék helyettük beszél, s ezzel fokozatosan megfosztja őket a beszélés képességétől, ilymódon passzív, függésben levő személyekké alakítja át a család tagjait.^{41/}

ANDERS fenti gondolatait tulzónak tartjuk, mert mintánkban az adásidő alatt nem tapasztaltunk olyan nagymértékű passzivitást, mint arról egyes külföldi vizsgálatok beszámolnak.^{42/} A problémát természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, mert a megkérdezetteknek elég jelentős százaléka nyilatkozott úgy, hogy a televízió megszünteti, illetve befolyásolja a család beszélgetését.

A probléma azonban semmiképpen sem az, amiről ANDERS ír, hogy a család minden egyes tagja külön-külön éli a maga életét, s a televízió a "menekülésnek" egyfajta azonos, és mégis közös utját jelenti. Az a véleményünk, hogy a család atomizációja a mi körülményeink között problémaként nem jelentkezhethet, ez csak a tőkés társadalmakban fordulhat elő, nem kis mértékben az elidegenedés egyik családon belüli kísérőjelenségeként.

41/ Hasonló gondolatokat fejt ki Dr. CSÉPÁNYI Loránd: A televízió hatása az ifjúságra, Pszichológiai Tanulmányok IX. 61-76 p. Budapest, 1966. c. tanulmányában.

42/ MALETZKE idézett művében kimutatta, hogy a fiatalok az általa végzett vizsgálat során 40 %-ban kedvezőnek, 50 %-ban pedig kedvezőtlennek ítélték meg a TV családformáló hatását. Ugyanitt azt is kifejti, hogy az olyan eseteknél, amelyeknél a TV az addig meglévő családi beszélgetést és véleménycserét megszüntette, ott ez a jelenség nem elsősorban a TV-re vezethető vissza, mert a televízió a már meglévő tendenciákat csupán legalizálta és megerősítette.

Véleményünk szerint a nem beszélők, vagy alig beszélők relative magas százalékarányát a készülék "varázsával", audio-vizuális jellegével és a tulzott koncentrációval lehet esetünkben magyarázni. Egy nagyobb mintán azt is be lehetne bizonyítani, hogy jelentős összefüggés áll fenn a készülék birtoklása óta eltelt idő és az ilyenfajta passzivitás között. Ennek mérésére azonban jelen vizsgálatunk nem látszott alkalmasnak, már nagyságrendjénél fogva sem. Itt csak arra szoritkozhatunk, hogy a falusi és a városi közegben végzett vizsgálódás alapján azt a következtetést vonjuk le, hogy a falusi nézőknél a televízió beszélgetést befolyásoló hatása valamivel nagyobb, különösen akkor, ha a két mintában az egyáltalán nem beszélőket vetjük össze.

Végezetül szólni kell a televízió családot egyesítő, integráló hatásáról is.^{43/} Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. Kétségtelen az, hogy a képernyő vonzása nemcsak fizikailag hozza össze a családot, de feltétlenül ösztönzője a közös élményekből fakadó beszélgetéseknek is. Ezt a kiváltott hatást jelen vizsgálatunkban nem mérhettük, de megfigyeléseinkből arra következtetünk, hogy a televízió ilyenfajta pozitív hatása legalább akkora, mint beszélgetést gátló, passzivizáló hatása, s ilyenfor-

43/ Werner RINGS: Die 5. Wand das Fernsehen, Wien-Düsseldorf, 1962. c. művében tagadja a televízió integráló hatását. Szerinte a TV családot egyesítő hatása csak a kislétszámú és gyermektelen családoknál mutatható ki, főképpen hétvégén az esti órákban, nyáron csak szombat estére. Vizsgálatai szerint a sokgyermekes családok tagjai kevesebbet vannak otthon, mint az olyan családokban, amelyek nem rendelkeznek TV készülékkel.

mán tulajdonképpen az előbbieken tárgyalt probléma közel sem olyan nagy, mint amilyenek első benyomásra látszik.

Az életvitel kérdésénél maradva, a továbbiakban nézzük meg azokat az eredményeket, amelyek a háztartási munka vonatkozásában kaptunk. Előljáróban azt kívánjuk megjegyezni, hogy háztartási munka alatt a felvétel folyamán mindazokat a tevékenységeket értettük, amelyek a szorosabb értelemben vett háztartási munkán kívül /vacsora készítés, a lakás rendbehozása, a ruházat karbantartása, gyermekek ellátása és a háziállatok etetése, valamint a háztáji gazdálkodással összefüggő feladatok/ mint olyan tevékenységek jelentkeznek, amelyek a normális életvitel fogalomkörébe tartoznak.

25. sz. táblázat

BEPOLYÁSOLJA-E A TV A HÁZTARTÁSI MUNKA VÉGZÉSÉT
Nemek szerint százalékban

	nők		férfiak	
	Szeged	Békés m.	Szeged	Békés m.
<u>igen</u>	31,91	48,92	20,35	26,54
<u>nem</u>	59,57	36,14	70,79	62,83
<u>határozatlan</u>	8,51	14,89	8,84	10,61
Az "igen"-nel válaszolóik közül	39,47	43,39	60,62	56,60
A "nem"-mel válaszolóik közül	25,92	19,31	74,07	80,68

Táblázatunk szemléletesen mutatja, hogy a háztartási munka és a televízió közötti összefüggések mennyire figyelmet érdemelnek. Anélkül, hogy mélyreható következtetéseket vonnánk le az előbbi eredményekből, érdemes rámutatni, hogy ez a probléma elsősorban a nők oldaláról jelentkezik. Ugy gondoljuk, nem kell külön indokolni, hogy e kérdést interjünkban miért szerepeltettük. Minden televízió néző találkozott már olyan helyzetekkel, amikor a háztartási munka valamilyen TV műsor miatt késedelmet szenvedett. A családok jelenlegi átalakuló életmódja miatt még nem alakultak ki olyan körülmények, hogy a háztartási munka végzésében való részesedés a házastársak, illetve a családtagok között nagyjából egyenlő arányban oszolják meg. Kétségtelen, hogy a háztartások döntő többségében elsősorban a nőkre hárulnak az otthoni munka, a "második műszak" feladatai. Ez részben a kialakult hagyományok, részben pedig a háztartások alacsony színvonalu gépesítése miatt jelent nagy problémát, de szerepet játszik ebben az is, hogy a férfiak nagy része nem tekinti komoly munkának az esetek többségében időigényes háztartási munkát.

Sajnálatos, hogy e téren éppen a falusi családoknál tapasztalható aránytalanul nagy megterhelés a nők rovására, amit táblázatunk is jól szemléltet. Határozottan kitűnik a falusi és a városi életforma közötti különbség a kérdésre "igen"-nel válaszolók százalék arányaiban.

Táblázatunk nemcsak a falu és a város vonatkozásában mutat rá a különbségekre, hanem jól szemlélteti a családon belül a férfi és a nő helyzetét is a szabadidő szempontjából. Megfigyelhető, hogy a Békés megyei községek esetében valamennyi válaszkategóriában igen nagy eltolódás mutatkozik meg a nők rovására, a szegedi mintában ezzel szemben az arányok csaknem azonosak, a különbség elhanyagolható.

A televízió háztartási munka végzését befolyásoló hatását mindkét mintában megvizsgáltuk a készülék vásárlási évének függvényében is. Hipotézisünkben utaltunk arra, hogy a vásárlás utáni első időszakban a televízió jelentősen befolyásolja a háztartási munka végzését. Nézzük meg, hogy adataink bizonyítják-e feltételezésünket.

26. sz. táblázat

BEFOLYÁSOLJA-E A TV A HÁZTARTÁSI MUNKA VÉGZÉSÉT

Békés megyei községek és /Szeged/

A készülék vásárlási éve szerint százalékban

	1960	1961	1962	1963	1964	1965
<u>igen</u>	47,36 /28,57/	30,76 / 8,59/	25,00 /19,99/	37,50 /15,15/	28,88 /27,49/	31,70 /43,99/
<u>nem</u>	52,63 /57,14/	61,53 /91,30/	43,75 /67,99/	54,16 /78,78/	53,33 /59,99/	63,41 /47,99/
<u>határozatlan</u>	0,00 /14,28/	7,59 / 0,00/	31,25 /11,99/	8,33 / 6,06/	17,77 /12,50/	4,87 / 7,99/

Táblázatunk szemléletesen mutatja a falusi és a városi mintába tartozókra vonatkozóan a televízió háztartási mun-

kát befolyásoló hatását. Érdekes a kép, amely ebből kitet-
szik: a falusi TV készülék tulajdonosok átlagban több, mint
egy harmada nyilatkozott úgy, hogy a televízió befolyásol-
ja a háztartási munka végzését. Érdemes megfigyelni, hogy
a TV befolyása a háztartási munka végzésére nem feltétle-
nül a készülék birtoklásának időtartamától függ, mint ahogy
azt hipotézisünkben feltételeztük, ezt sok objektív és szub-
jektív tényező módosíthatja, így a családon belüli munka-
szervezés és munkamegosztás, az egyén életmódja és külön-
böző szokásai, a háztartási munka időhöz való kötöttsége,
a háztartási munka gépesítésének foka, stb.

Nyilván nem kis szerepet játszik a háztartási munka és
a televízió közötti összefüggésekben az sem, hogy a TV mű-
sorainak előzetes ismerete lehetővé teszi egy-egy tervezett
műsor megtekintését, úgy, hogy annak a háztartási munka
elvégzése ne vallja kárát. Erre a fokra eljutni azonban
nemcsak a műsor előzetes ismeretében lehet, hanem a néző-
nek az egyes műsorfajták között már szelektálni is tud-
ni kell. Csak a szelekció biztosíthatja az egyén számára,
hogy ne legyen a képernyő rabja, és csak azt nézze meg,
ami számára valóban mint igény, mint szükséglet jelentke-
zik.

Táblázatunk alapján nem látszik különösen szükséges-
nek annak bizonyítása, hogy a szegedi mintában nyert ered-
mények mennyire azt igazolják, hogy a városi lakosság kö-
rében a televízió közel sem befolyásolja olyan nagy-
mértékben a háztartási munka végzését, mint a falusiak-

nál. Az igenek válaszolók között a készülék vásárlási évének függvényében kapott eredmények jóval alatta vannak a falusi mintában kapott hasonló eredményeknek. Ennek magyarázatát elsősorban a városi életformában kell keresni.

Nyilvánvaló, hogy a városi háztartások jellege, a háztartási munkában való részvétel elősegítik e hatás közömbösítését. Az is nyilvánvaló, hogy a városi háztartásokból nagyrészt hiányzanak az olyan elfoglaltságok, mint amilyen például a háziállatok etetése és gondozása, továbbá azok, amelyek a részben önellátó családi termelés következtében még a falusi háztartások esetében jelentős szerepet játszanak. A városi családoknál a szervezettség magasabb színvonala is szerepet kap, mint ahogy a különböző háztartási gépek felhasználása is megrövidíti /és megkönnyíti/ a háztartási munka végzését.

Összegezésül elmondhatjuk: ha a televíziós műsorok megtekintése a háztartási munka rovására történik, akkor ez feltétlenül az alvási /és pihenési/ idő megrövidülését eredményezi. Ebben a vonatkozásban utalni szeretnénk az előbbiekben közölt 22. sz. táblázatunkban kapott eredményekre és az idézett csehszlovák vizsgálat következtetéseire, melyekből kitűnik, hogy a televíziózás a nők esetében az alvási idő megrövidülését hozza magával.

A t e l e v i z i ó é s a t á r s a s
k a p c s o l a t o k

Világszerte ismert jelenség, hogy a televízió jelentős hatással van a társas kapcsolatok fejlődésére. Ez a hatás különösen abban az időszakban jelentkezik, amikor a készülékek száma nem éri el azt a szintet, hogy a családok többsége saját otthonában nézhesse az adásokat. A mi magyar viszonyaink között ilyen telítettség még nincs, és feltehetően több év múlva jutunk el erre a színvonalra. Különösen áll ez a falura, ahol az előfizetők száma még mélyen alatta van annak, hogy minden második, harmadik család rendelkezzen készülékkel. Városban, s ezek között is Szegeden bejelentett készülékek száma magasabban az országos átlag felett van, de a városok között is az egyik legelőkelőbb helyet foglalja el, a jelenlegi helyzet szerint minden második szegedi háztartásra jut egy készülék, ami megfelel a fejlett TV-s országok színvonalának.

Felvetődhet a kérdés: mi indokolja, hogy a televízióval kapcsolatosan vizsgálódást folytassunk a társas kapcsolatok vonatkozásában? A választ röviden annyiban összegezzük, hogy utalunk azokra az alkalmakra, amikor a televízióval rendelkező családok egy-egy érdekesebb műsor megtekintésére vendéget hívnak vagy vendéget kapnak. Ilyen műsorok gyakran láthatók a képernyőn, elég

a sportközvetítésekre, a színházi előadásokra, vagy a játékfilmekre gondolnunk. Ilyenformán a televíziós családoknál mindig van valamilyen alapja a vendégfogadásnak. Ugyanakkor ez fordított helyzetet teremt, mert a televíziós készülékkel rendelkező családok kevesebbet járnak el otthonról,^{44/} mint régebben, tehát a társas kapcsolatokban bizonyos egyoldalúság jelentkezik.

Interjunkban két kérdést szerepeltettünk, amelyek a társas kapcsolatokra vonatkoznak. Ugy véljük, hogy az alábbiakban közölt eredményeket nemcsak önmagukban kell vizsgálni, hanem helyes a 10. sz. táblázat adataival összevetni, amely arra a kérdésre adott válaszokat összegzte, hogy a megkérdezettek többet tartózkodnak-e otthon, amióta televíziós készülékkel rendelkeznek.

27. sz. táblázat

SZOKTAK-E VENDÉGET FOGADNI, AKIVEL EGYÜTT NÉZIK A TV MŰSORÁT

A megkérdezettek százalékában

	Békés megyei k.	Szeged
<u>rendszeresen</u>	28,12	28,57
<u>ritkán</u>	46,87	45,96
<u>nem</u>	25,00	25,47

44/ Joseph ROVAN: Die Mittlerrolle des Fernsehens in Erziehung, Bildung und Kultur, Jugend und Film, 1963.80. c. tanulmányában kimutatta, hogy a TV-s családok a készülék birtoklása után szívesebben fogadnak vendéget, mint előzőleg.

A készülék vásárlásának éve szerint
százalékban

	Békés megyei községek			Szeged		
	rendsze- resen	ritkán	nem	rendsze- resen	ritkán	nem
1960	10,52	15,38	53,84	35,71	21,42	42,85
1961	15,38	53,85	30,76	39,13	8,69	52,17
1962	31,25	43,75	25,00	27,99	15,99	55,99
1963	25,00	41,66	33,33	30,30	27,27	42,42
1964	44,44	33,33	22,22	44,99	14,99	39,99
1965	21,95	56,09	21,95	47,99	11,99	39,99

A vendég

A megkérdezettek százalékában

	Békés megyei községek	Szeged
<u>rokon</u>	22,49	21,95
<u>barát</u>	9,99	9,75
<u>ismerős</u>	11,66	11,38
<u>szomszéd</u>	29,16	25,45
<u>munkatárs</u>	0,00	7,06
<u>az előbbi- ek együtt</u>	26,66	24,41

Táblázatunkból egyértelműen kiderül, hogy mind a falusi, mind a városi TV készüléktulajdonosok egyaránt fogadnak vendéget, akivel együtt tekintik meg a műsort. A rendszeresen és ritkán vendéget fogadók százalék aránya csakugy teljesen megegyező, mint azoké, akik egyáltalán nem fogadnak vendéget.

Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a televízió falu-

si viszonyok között csökkenti a családok izoláltságát és fejleszti a társas kapcsolatokat. Eredményeink ezzel szemben azt mutatják, hogy ugyanez áll a városi körülmények között is, hiszen az lett volna várható, hogy a falusi mintához tartozóknál százalékosan lényegesen magasabb az olyan készülék tulajdonosok száma, akik - éppen a televízió alacsonyabb foku elterjedtsége miatt - vendéget fogadnak. Meglepő, hogy az eredmények ezt nem támasztják alá. Az előbbieik alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a televízió szivó hatásával falun és városon egyaránt számolni kell. Megállapítható, hogy a televízió a társas kapcsolatok fejlődését mind falun, mind városon elősegíti.

Jelentősnek kell tartanunk azt, hogy a megkérdezett TV készüléktulajdonosoknak több, mint egynegyede rendszeresen fogad vendéget, ezek között is első helyen vannak azok, akik szomszédjaikat fogadják egy-egy érdekesebb műsor megtekintésére. Jelentős százalékot tesznek ki a vendégek között a rokonok és az ismerősök, míg a munkatársak közé számítható vendégek aránya relative alacsony; a Békés megyében megkérdezettek közül egyetlen egy sem nyilatkozott úgy, hogy munkatársát fogadná vendégként, ezzel szemben a szegediek között 10 olyan nézőt találtunk, aki munkatársát fogadja műsorok megtekintésére.

Felvetődhet a kérdés: a Békés megyei községekben miért nem nyilatkoztak úgy, hogy vendégként munkatársukat fogad-

ják? Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy falusi viszonyok között jobban elmosódnak a határok az egyes vendégkategóriák között, mert a lakosság tulajdonképpen nem érzi annyira ezeket a különbségeket, hiszen a foglalkozás és munkahely szerint közel sem annyira differenciálódott, mint a városban. Ezzel magyarázható, hogy ez a vendégkategória egyáltalán nem szerepel a falusi mintában.

A kapott eredményekben jelentős százalékarányban vannak az olyan vendéglátók képviselve, akik vendégeiket több kategóriába sorolták, s így ezekben a csoportokban /Békés megyei községek: 22,66 %, Szeged: 24,41 %/ pontosan nem lehet megállapítani az egyes kategóriák arányait. Ez egyébként nem is látszik problematikusnak, hiszen mindkét mintában százalékarányuk nagyjából megegyező, így jelentős változást a kapott eredményekhez képest nem is jelentenek.

Figyelemreméltó táblázatunknak az a része, ahol a készülék vásárlási évének függvényében vizsgáltuk meg a vendégfogadást. Érdekesnek látszik, hogy a városiak között nagyobb százalékban találtunk rendszeres vendégfogadókat, mint a falusi készüléktulajdonosoknál. Ebbe valószínűleg belejátszhat olyan tényező, hogy a város a fejlődés mai fokán feltétlenül homogénabb, mint a falu, s ez nyilvánvalóan kihat a társas kapcsolatokra is. Mélyreható következtetéseket ebből természetesen nem lehet levonni, annyi

azonban mégis figyelmet érdemel, hogy a falusi mintában jóval nagyobb azoknak a százalékaránya, akik ritkán fogadnak vendéget, ugyanakkor a városiak között az egyes években készüléktulajdonosokká váltak közül általában 40-50 % között ingadozik azoknak az aránya, akik egyáltalán nem fogadnak vendéget. Sajnos a minta nagysága nem teszi lehetővé, hogy ilyen részletes bontás mellett figyelembe vegyük az egyes foglalkozási kategóriákat is, ami pedig kétségen kívül még további összefüggésekre hívhatná fel a figyelmet.

Az a véleményünk, hogy a városi - a TV révén alakuló - társas kapcsolatokban jelentős szerepe van a műveltségi szintnek, csakugy, mint a foglalkozásnak is. Itt ismét a differenciálódás problémája kerül elő, amiről meggyőződésünk, hogy ilyen vonatkozásban is jelentős szerepet játszik.

A televízió révén létrejövő társas kapcsolatokban falusi körülmények között sokkal nagyobb szerepe van a rokonsági, szomszédsági motivációknak, mint azt a táblázat értékei mutatják. Ez onnan származik, hogy ezek a kapcsolatok az életmód és az életforma miatt mindig is erősebbek voltak a faluban, mint a városban. Ezen valószínűleg valamit változtatt az az átalakulás, amely az elmúlt évtizedben végbement. De nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy új szemléletmód van kialakulóban, amit a televízió léte is elősegít, csökkentve a családok izoláltságát, elősegítve a társas kapcsolatok fejlődését. A te-

levízió a társas kapcsolatok kialakulásához megadja a kereteket és ugyanakkor tartalommal is megtölti, aminek társadalmi-politikai hatását nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A t e l e v i z i ó é s a p o l i t i k a i é r d e k l ő d é s

Felvételünk során vizsgálat tárgyává tettük azt is, hogy a televízió befolyásolja-e a megkérdezettek érdeklődését a politikai események iránt. Ez a kérdés természeténél fogva sokkal összetettebb és bonyolultabb annál, hogy egy ilyen sokoldalú vizsgálódást megvalósító interjú keretében teljesen megbízható információk birtokába lehessen jutni, ugyanis a vonatkozó kérdéssel kapcsolatban eleve számítani lehet arra, hogy a megkérdezettek magukat kedvezőbb szinten próbálják feltüntetni. Ennek ellenére mégis kísérletet tettünk arra, hogy legalább jelzések formájában feldolgozzuk az interjú során nyert válaszokat, különös tekintettel a nemek közötti különbségek megmutatására.

Az interjú során arra törekedtünk, hogy a vonatkozó kérdést több oldalról közelítsük meg, és a lehetőségekhez képest arra is törekedtünk, hogy felmérjük az interjúvolutak politikai tájékozottságát, amire a felvétel interjú módszere lehetőséget is biztosított.

Az, hogy a politikai érdeklődés, elsősorban világpolitikai vonatkozásban erősödik, sok jelből megállapítható. Erre utalnak bázisadataink is, amelyek a Békés megyei községek vonatkozásában az előfizetett napilapok számának jelentős növekedéséről számolnak be 1961-1965 között. De a politikai érdeklődés - és itt a belpolitikai oldalra szeretnénk utalni - megnyilvánul abban is, hogy a lakosság a különböző gyűléseken, tanácstagi beszámolókon, a párt- és tömegszervezetekben sokkal aktívabban vesz részt, mint előzőleg. Erről számoltak be a községek párt- és állami vezetői is, amikor a felvétel kezdetén hallgatóink felkeresték őket.

A felvétel során természetesen a súlyt arra helyeztük, hogy közvetlen információk birtokába jussunk és a kérdést a televízió hatásának az oldaláról vizsgáljuk meg. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy adataink tájékoztató jellegűek, csak a vizsgált kérdés tendenciájának érvényesülésére adnak felvilágosítást.

28. sz. táblázat

A TELEVIZIÓ BEFOLYÁSOLÓ HATÁSA A POLITIKAI ESEMÉNYEK IRÁNTI
ÉRDEKLŐDÉSRE
A megkérdezettek százalékában

	Békés megyei községek	Szeged
<u>Befolyásolja</u>	53,75	56,87
<u>Nem befolyásolja</u>	25,62	33,12
<u>Határozatlan</u>	15,62	10,00
<u>Nem válaszolt</u>	5,00	0,00

A megkérdezettek megoszlása nemek szerint	Békés megyei k.		Szeged	
	férfi	nő	férfi	nő
Az "igen"-nel válaszolók közül	79,31	20,68	66,66	33,33
A "nem"-mel válaszolók közül	66,66	33,33	78,84	21,15
A <u>határozatlanok</u> közül	52,94	47,05	66,66	33,33
A <u>válaszmehtagadók</u> közül	0,00	100,00	0,00	0,00

A békés megyei és a szegedi adatokat összevetve azt tapasztaljuk, hogy a megkérdezetteknek mind a két mintában több, mint a fele nyilatkozott úgy, hogy a televízió felkeltette és befolyásolja a politikai események iránti érdeklődését. Az eddig publikált hazai televízióval foglalkozó statisztikákból és szakirodalomból is tudjuk, hogy a televízió - elsősorban a híradó és dokumentum műsorok révén - nézőinek politikai érdeklődésére és aktivitására általában pozitív hatással van. Ezt a mi felvételeink is aláhúzzák. Adataink arra is felhívják a figyelmet, hogy a férfi és nő nézőkre nem egyformán hat ebben a vonatkozásban a televízió. Megfigyelhető, hogy a mintába tartozó nők részvételi arányuk alatt nyilatkoztak úgy, hogy a politikai események iránti érdeklődésük nőtt a televízió hatására. Ezt nemcsak a közölt százalékos arányok támasztják alá, hanem az a tény is, hogy a falusi mintában 5 % megtagadta a válaszadást, s ez a csoport kizárólag nőkből állt.

Anélkül, hogy a válaszmehtagadásnak különösebb jelentőséget tulajdonítanánk - noha a két felvételen ilyen alig

fordult elő - ez a tény méginkább aláhuzza megállapításunk elfogadhatóságát. Falu és város relációban kétségen kívül az tűnik ki, hogy a városi nők politikai érdeklődése felette áll a falusiakénak, amit nyilván az magyaráz, hogy a városi nők zöme szervezett körülmények között, különböző munkahelyeken dolgozik, s százalékosan is alacsony azoknak a száma, akik csak a háztartásban tevékenykednek.

A munkahely feltétlenül visszahat az érdeklődésre, bizonyos mértékben meghatározója is annak. Különösen vonatkozik ez a politikai jellegű érdeklődésre, amelynek kifejtésében a munkahelynek és a munkahelyi kollektívának is igen fontos szerepe van.

A közölt eredmények olyan jelzéseket tartalmaznak, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a televízió, ez a rendkívül sok pozitív és negatív hatást kiváltó tömegkommunikációs eszköz a nézők politikai érdeklődésére és aktivitására el nem hanyagolható hatással van, elősegíti a tudat formálódását és a nézőket közvetve-közvetlenül a napi politika részesévé teszi, elősegítve ezzel óriási tömegek aktivizálódását, bekapcsolódását az ország társadalmi-politikai életébe.

Ugy véljük, nem járunk messze az igazságtól, ha azt állapítjuk meg, hogy a televízió nézők fogékonyabbak és érdeklődőbbek a politika eseményei iránt, mint azok, akik nem kapcsolódnak be a TV nyújtotta kommunikáció

folyamatába. Korunk a tömegkommunikáció kora. A tömegek felé orientált közlés elősegíti az egységes közvélemény kialakulását. Azzal, hogy a televízió által nyújtott közlés folyamatába bekapcsolódnak a társadalom osztályai és rétegei, megvalósul a szó valódi értelmében vett tömegkommunikáció.

Soha egyetlen társadalom kezében nem volt még ilyen hatásos közvéleményt alakító eszköz, mint ma a televízió. A televíziónak óriási lehetősége van a nézők befolyásolására pedagógiai és pszichológiai oldalról is. Több vizsgálat^{45/} bebizonyította, hogy a TV néző spontán módon előbb foglal állást, mint a filmnéző, vagy a rádió hallgató. Az otthoni atmoszféra, a család és az ismerősök köre, a velük való együttlét az állásfoglalás kialakulását elősegíti, csakugy, mint a TV teremtette hangulat, amely szintén közrejátszik a különböző hatások kialakulásában.

Ismerjük KULCSÁR tanulmányaiból,^{46/} hogy a közvélemény nem egységes, hanem különböző problémákkal kapcsolatosan osztályokhoz, rétegekhez kötött. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy a tömegkommunikációs eszközök szerepe a modern közvéleményformálásban igen fontos, hiszen széles-

- 45/ v.ö.: ZÁRÓJELENTÉS a televízió által a falusi lakosság kulturszükségleteinek kielégítésére gyakorolt befolyást elemző vizsgálatok eredményéről, Prága-Pozsony, 1964. /A Népművelési Intézet adattárának kéziratos fordítása, Budapest, 1965./, továbbá: Josef PÖPPL: Fernsehen und Volksbildung, Wien, 1962.85.p.
- 46/ KULCSÁR Kálmán: A közvélemény mint szociológiai jelenség, Magyar Filozófiai Szemle, 1962.3.
KULCSÁR Kálmán: Közvélemény és közvéleménykutatás, Állam és Igazgatás, 1962.11.
KULCSÁR Kálmán: A közvélemény és összefüggése demográfiai tényezőkkel, Demográfia, 1960.4.

körü tájékoztatás nélkül nem alakulhat ki olyan egységes közvélemény, amely a valóságot megfelelően értékeli. A közvélemény a társadalmi tudat kifejeződésének sajátos formája és mint társadalmi jelenség igen szoros kapcsolatban van a politikával.

Az elmondottak alapján nem lehet kétséges, hogy a mi szocialista viszonyaink között a televízió által is kiváltott politikai érdeklődés - és ezt adataink is alátámasztják - falun és városban egyaránt nem kis mértékben elősegíti a népi-nemzeti egység létrejöttét és hozzájárul nagy tömegek tudatának formálásához.

□

VIZSGÁLATUNK adatainak elemzésével igyekeztünk rámutatni arra, hogy milyen hatással van a televízió az egyén szabadidejének felhasználására, különböző aktivitásaira, életvitelére, szokásaira, társas kapcsolataira és politikai érdeklődésére. Nem voltunk könnyű helyzetben, mert a téma újszerűsége, a vonatkozó szakirodalom hozzáférhetetlensége és hiánya nehézséget okozott. Ennek ellenére talán sikerült valamit megvalósítani azokból a célkitűzésekből, amelyek alapján vizsgálódásunkat megszerveztük. Ugy gondoljuk, hogy jelen dolgozatunkban sikerült néhány olyan összefüggésre felhívni a figyelmet, amelyeket hasonló vizsgálatoknál is gyűmölcsöztetni lehet.

HIPOTÉZISÜNKET csak részben tudtuk bizonyítani, több feltételezésünk csak feltételezés maradt. Voltak olyan kérdések is, amelyekről kiderült, hogy nem mérhető, vagy a minta nagysága nem tette lehetővé a kapott eredmények megbízható felhasználását. Ennek ellenére - ismerve vizsgálatunk fogytékosságait - úgy gondoljuk, hogy a megvizsgált 320 személyen keresztül tulajdonképpen ugyanannyi család és a televízió közötti összefüggésekre sikerült rámutatni és felhívni a figyelmet arra, hogy hasonló témákkal - éppen a televízió kimutatott hatásai miatt - foglalkozni kell, hiszen a TV jelenlétét életünk minden vonatkozásában érezzük. Hazánkban a tömegkommunikációs kutatások csak napjainkban kezdődtek el, ezért mi is járatlan uton haladtunk, buktatókon át, a társadalom megismerésének új területe felé. Ha sikerült jelen dolgozatunkban fejlődő, alakuló, szocialistává formálódó társadalmunk e kis metszetéről használható információkat gyűjteni, akkor elértük célunkat.

I R O D A L O M

ADORNO, Theodor W. - BECKER Hellmut:

Fernsehen und Bildung - Ein Gespräch
= Volkshochschule im Westen, 1963.4.

ADORNO, Theodor W.:

Fernsehen als Ideologie /Eingriffe - Neun kritische
Modelle/
Frankfurt/M. Bd. 10. 1963.

ÁGOSTON György:

A statisztikai módszer alkalmazása a pedagógiai kuta-
tásban
= Köznevelés, 1964. 5.

ALT, Hans:

Das Fernsehen als Erziehungsmacht
= Pädagogische Rundschau /Ratingen/, 1958/59.10.

ANDERS, Gunther:

The Phantom World of TV = ROSENBERG-WHITE: Mass Culture
New York, 1963

BAUSCHEK, Kurt:

Fernsehen und gebildete Nation
= Neue Deutsche Presse, 1964.5.

BEADLE, Gerald Clayton:

Television. A Critical Review
London, 1963.

BEAUGRAND, Günter:

Das Fernsehen in der Familie
Hamm/Westfalen é.n.

BEAUGRAND, Günter:

Die Macht des Bildschirm - Betrachtungen über die Aus-
wirkungen des Fernsehens auf die Familie
= Ruf ins Volk, 1962.IX.

BECKER, Hellmut:

Fernsehen und Bildung
= Volkshochschule im Westen, 1963.1.

BECKER, Karl - SIEGEL, Karl-August:

Rundfunk, Fernsehen und die freie Zeit
/Referate bei der Jahrestagung der kath. Rundfunk- und
Fernseharbeit/
Frankfurt/M. 1958.

BECKER, W.:

Fernsehen in der Familie
= Evangelische Kinderpflege /Witten/ 1960.

BELSON, W.A.:

Television and the Family
/N° 119 of the reprint series of the research
techniques of the London school of economics and
political science/
London, 1959.

BENOIT, P.:

Télévision un monde qui s'ouvre
Paris, 1953.

BERRESHEIM, Heinrich - HOERSCH, Herbert:

Die pädagogische Chance der technischen Medien
Film, Funk und Fernsehen im Dienste der Schule,
Erwachsenenbildung und Seelsorge
Düsseldorf, 1964.

BIBIK, I. - MARKOVICS, M.:

Szabadidő felmérések a Szovjetunióban
= Magyar Filozófiai Szemle, 1962. 4.

BISMARCK, Klaus von :

Fernsehen als Bildungsfaktor
= Universitas /Tübingen/, 1964.7.

BOGART, Leo:

The Age of Television - A study of viewing habits
and the impact of television on American
London, 1958.

BREITENFELD, Frederick:

Television and Adult education
= Television Quarterly /Syracuse N.Y./ II.4.

BRINCOURT, A.:

La télévision et ses promesses
Paris, 1960.

BOURQUIN, J.:

Considération sur la formation de l'opinion par la
presse, la cinéma, la radio et la télévision
Berne, Buri, 1952.

CASSIRER, H.R.: Television teaching today
Paris, UNESCO, 1960.

CASSIRER, H.R.:

TV at the crossroads
= Television and Adult Education International
Quarterly Bulletin, /Paris/, 1963.10.

CAZENEUVE, J.:

Sociologie de la radio-télévision
Paris, 1963.

ČESKOSLOVENSKO-MADARSKÝ porovnávací výskum o vplyve
televízie na kultúrny život dediny z hľadiska kultúrnych
a vzdelávacích potrieb pracujúcich
/Informáciu vypracoval Ctibor TAHY, pracovník Osvetového
ustavu v Bratislave/
Bratislava, 1966.

CRIVET, P. - HERRING, P.:

La télévision
Paris, 1955.

DEXTER - WHITE:

People, society and mass communication
New York-London, 1964.

DISMAN, Miloslav:

Sociologický výzkum v osвете
Praha, é.n.

DUMAZADIER, J.:

Television and rural adult education
Paris, UNESCO, 1956.

DURKÓ Mátyás, dr.:

A nevelés és önévelés
Acta Universitas Debreceniensis Series Pedagogica, 1964.

ECKERT, Gerhard:

Das Fernsehen als soziologisches Phänomen
= Fernseh-Rundschau, 1957. 8. /Hamburg/

THE EIGHT ART - Twenty-three views of television today

New York-Chicago-San Francisco, 1962.

ERDEI Ferenc:

Szocializmus és életszinvonal
= Kritika, 1963. 1.

ERDÉSZ Tiborné:

Televízió és népművelés a statisztika tükrében
= Televízió és népművelés, Budapest, 1964.

FERNSEHEN - heute und morgen. - Eine Institution im Kreuz-
feuer der Meinungen
Gütersloh, 1963.

FERNSEHEN UND FAMILIE
Bad Boll é.n.

FERNSEHZUSCHAUER GEBEN AUSKUNFT. Eine Fernseh-Umfrage
in der Schweiz
= Fernseh-Informationen. Beil. Zuschauer Forschung, 1961,

FILM UND FERNSEHEN IM SPIEGEL DER WISSENSCHAFT

Herausgegeben von Erich FELDMANN und Ernst MEIER
Gütersloh, 1963.

GÁBOR István:

Televízió és népművelés
= Társadalmi Szemle, 1964. 3.

GÁBOR Pál:

Sajtó - a TV korszakban
= Magyar Sajtó, 1965.4.

GERIN, E.:

Télévision, notre amie
Paris, 1961.

GLATZER, Dieter:

Das Fernsehen als Mittel sozialistischer Erwachsenen-
bildung
Partei-Hochschule Karl Marx, Berlin 1963. /Disszertáció/

GLICK, Ira O. - LEVY, Sidney J.:

Living with Television
Chicago, 1962.

GÖNYEI Antal:

A népművelés és a televízió
= Népművelési Értesítő, 1964. 3.

HARCSEV, A.:

A házasság és a család meghatározásának kérdéséhez,
= Magyar Filozófiai Szemle, 1962.3.

HEGEDÜS András:

A marxista szociológia tárgyáról és helyéről a társa-
dalomtudományok rendszerében
= Magyar Filozófiai Szemle, 1961.

HEGEDÜS András:

A szociológia és a szociográfia
= Valóság, 1961.3.

HEGEDÜS András:

Szociológia és népművelés
= Népművelési Értesítő, 1964.3.

HEIMANN, Paul:

Fernsehen in pädagogischer Verantwortung
Frankfurt/M. 1963.

HIMMELWEIT, Hilde:

Wirkungsmöglichkeiten des Fernsehens
= Rundfunk und Fernsehen, 1963.3.

HOLICZKY, Josef:

Televiza, kontra osveta?
Praha, é.n.

HOLZAMER, Karl:

Die kulturelle Aufgabe des Fernsehens
= Führung und Bildung in der heutigen Welt,
Stuttgart, 1964.

ILJIN, R.N.:

Televizionnoje izobrozszenije
Moszkva, 1964.

INTRODUCTION TO MASS COMMUNICATIONS RESEARCH

Louisiana State University Press, 1963. IX.

JOHNSON, E.I.:

The Mass Media and Adult Education
= Handbook of Adult Education in the United States
Chicago, 1960.

KATZ, E. - LAZARSPELD, P.F.:

Personal influence
Glencoe Ill. 1955.

KEMPF, Wilhelm:

Fernsehen und Familie
= Caritas, 1961. 65. /Freiburg/Br./

KÖNIG, René:

Beobachtung und Experimente in der Sozialforschung
Köln, 1956.

KÖNIG, René:

Das Interview
Zürich, 1952.

KULCSÁR Ferenc:

A televízió a nézők oldaláról
= Magyar Sajtó, 1965.9.

KULCSÁR Kálmán:

Közvélemény és közvéleménykutatás
= Állam és Igazgatás, 1962.11.

KULCSÁR Kálmán:

A közvélemény és összefüggése a demográfiai tényezők-
kel
= Demográfia, 1960.4.

KULCSÁR Kálmán:

A közvélemény mint szociológiai jelenség
= Magyar Filozófiai Szemle, 1962.3.

KULCSÁR Kálmán:

A szociológiai gondolkodás fejlődése
Budapest, 1966.

LANIUS, Gerhard:

Grundlagen der Fernsehkommunikation
= Film-Bild-Ton, 1962.9. /Seebruck/

LANIUS, Gerhard:

Wirkungen des Fernsehens
= Film-Bild-Ton, 1963.12./Seebruck/

LAPORTA, R.:

Cinema e televisione nella educazione degli adulte
= Il Centro - Bollettino del Centro didattico Nazionale di Studi e Documentazione, 1958,1.

MALETZKE, Gerhard:

Fernsehen im Leben der Jugend
Hans-Bredow-Institut, Hamburg, 1959.

MALETZKE, Gerhard:

Passivität durch Fernsehen?
= Rundfunk und Fernsehen, 1962. 1. /Hamburg/

MANNUCCI, C.:

Le spettatore senza liberta. Radio-televisione e comunicazione di massa
Bari, Laterza, 1962.

MERKULOV, A.:

Rozlasz a televizija v szluzsbah szedemrojénice
Mogucseje szredsztvo voszpitanija, Moszkva, 1960.

MEYERSON, Rolf B.:

Social Research in Television
= ROSENBERG-WHITE: Mass Culture, New York, 1963.

MORVAY István:

A képernyő pedagógiája
= Köznevelés, 1963.13/14.

NAGY ANDOR:

A televízió néhány művelődési, didaktikai problémája
= Egri Tanárképző Főiskola Közleményei, 1964.2.

PEYREFITTE, Alain:

Television and Adult education
= Television and Adult Education International Quarterly Bulletin, 1963.10. /Paris/

PÖPPL, Josef:

Fernsehen und Volksbildung
Wien, 1962.

RADIO, CINÉMA ET TÉLÉVISION. Informations et recherches

Ljubjana Academie de Théâtre, 1963.

RADIO I TELEVIDENIJE V SZSZSZR

Moszkva, 1960.

RIESMAN, D.:

The Lonely Crowd
Yale University Press, 1950.

RINGS, Werner:

Die 5. Wand das Fernsehen
Wien-Düsseldorf, 1962.

ROVAN, J.:

Die Mittlerrolle des Fernsehens in Erziehung, Bildung,
Kultur
= Jugend und Film, 1963.80. /München/

RUDZKI, Jerzy:

A televízió befolyása a falusi ifjúság kulturális tevé-
kenységére
= Népművelési Értesítő, 1964. 3.

RUSZCZYC, Marek:

TV w liszbach
= Kultura i Zycie, 1964. XIV. /Warszawa/

SÁNDOR György:

Szabad idő, művelődés, televízió
= Társadalmi Szemle, 1964.7.

SCHEUCH, Erwin K.:

Das Interview in der Sozialforschung
= Handbuch der empirischen Sozialforschung, Stuttgart,
1962.

SCHRAMM, Wilbur:

Mass Communication
University of Illinois Press,
Urbana, 1960.

SCHRAMM, Wilbur:

Television in the Lives of our Children
Stanford, 1961.

SCHRAMM, Wilbur - LYLE, Jack - SOLA POOL, Thiel de:

The People Look at Educational Television
Stanford, 1963.

SCHÜTTENHELM, E.A.:

Televisie en voorlichting
= Volksopvoeding, 1964.3.

SIEPMANN, Charles A.:

Radio, Television and Society
Oxford University Press, New York, 1960.

SZABÓ András dr.:

Az életforma technikai feltételei és az ifjúság
= Társadalmi Szemle, 1964. 5.

SZABÓ András Endre:

A Magyar Televízió útja a számok tükrében
= Rádió és Televízió Évkönyv, 1966.

SZABÓ András Endre:

A televízió új vetélytársai
= Népművelési Értesítő, 1963.1-2.

SZABÓ András Endre:

Bemutatjuk a televíziót
Budapest, 1964.

SZALAI Sándor:

Módszertani megfontolások a marxista társadalmi szak-
kutatás egyes időszerű kérdéseire
= Magyar Filozófiai Szemle, 1962.6.

SZALAI Sándor:

A szociológia helyzete Magyarországon
= Élet és Irodalom, 1961.15-16.

SZÁNTÓ Miklós:

Hozzászólás A család a mai szocialista társadalomban c.
vitához
= Társadalmi Szemle, 1964.1.

SZÜCS Andor:

A könyvek és a televízió
= Könyvtáros, 1964.8.

SZÜCS ANDOR:

Televízió és népművelés
= Könyvtáros, 1960.2-3-4.

TAHY, Ctibor:

Vplyv televízie na kulturný život dedini
= Osvetovy Sbornik, 1962. 10.

TELEVISION. A world survey.

Paris, UNESCO, 1953.

TELEVISIONEN OCH DES PUBLIK

=Folkbildningsarbetet, 1960.1.

A TELEVÍZIÓ ÉS HATÁSA

KSH, Budapest, 1964.

WASEM, Erich:

Schutz und Geleit in der Pädagogik des Fernsehens
Hamm/Westf. 1960.

WASEM, Erich:

Presse, Rundfunk, Fernsehen, Reklamen pädagogisch
gesehen
München-Basel, 1959.

WEINBERG, Meyer:

TV in America - The Morality of Hard Cash
New York, 1962.

WETTERLING, Horst:

Das Fernsehen in pädagogischem Aspekt
München, 1960.

WRIGHT, Charles R.:

Mass Communication
New York, 1964.

ZÁRÓJELENTÉS a televízió által a falusi lakosság kulturszükségleteinek kielégítésre gyakorolt hatást elemző vizsgálatok eredményeiről, Prága-Pozsony, 1964. /A Népművelési Intézet adattárának kéziratos fordítása, Budapest./

ZÁRÓJELENTÉS a falusi dolgozók szabadidejének és ez idő kihasználásának megállapítása végett az állami XV-5/9 kutatási terv keretében végzett kutatómunka eredményeiről. Prága-Pozsony, 1963. /Kéziratos fordítás a KITE Felnőtt-oktatási- és Népművelési Tanszéki Csoport dokumentációjából, Debrecen, 1964./

ZEMCOV, A.A.:

Szvobodne vremja i razvitie licnoszti
= Voproszú Filozofii, 1965. 4.

ZETTERBERG, Hans, L.:

Theorie, Forschung und Praxis in der Soziologie
= Handbuch der empirischen Sozialforschung
Stuttgart, 1962.

T A R T A L O M

Bevezetés	...	...	...	...	1
A vizsgálat hipotézise	...	...	...	...	3
A mintavétel előkészítése	...	...	...	...	7
A mintavétel	...	...	...	...	10
Az interju lap	...	...	...	...	13
A bázisadatok	...	...	...	...	16
Az adatok feldolgozása	...	...	...	...	18
A televízió és az egyén művelődése					20
A televízió és a művelődési aktivitások	...	...	...	...	44
A televízió és a mozi	---	---	---	---	54
A nézők házonkívüli művelődése és szórakozása	---	---	---	---	59
A televízió és a színház	--	--	--	--	66
A televízió és a szabadidő aktivitások	...	...	...	...	70
Életvitel, családon belüli szokások és a televízió	...	...	...	...	83
A televízió és a társas kapcsolatok					99
A televízió és a politikai érdeklődés	...	...	....	...	105
Irodalom	...	....	...	....	112

Igen Tisztelt

Család !

Alulírottak, a szegedi József Attila Tudományegyetem hallgatói a gyakorlati népművelési munka megismerése céljából községükben tartózkodunk.

Egyetemünktől kapott megbízás alapján tanulmányozni kívánjuk a televízió hatását a családon belüli szokások alakulására, az életmód változására és egyben megfigyeléseket gyűjtünk a televízió-
nak a művelődésben és a szórakozásban betöltött helyéről.

A fenti kérdésekben szívesen megismernénk az Önök véleményét és tapasztalatait is. Ha nem zavarnánk, a rövid látogatásunkat szívesen fogadnák, akkor február -n és óra között kedves családjukat felkeresnénk.

Esetleges alkalmatlankodásunkért előre is elnézésüket kérjük.

1966. február

A mintavétel helye : . . . . .

1966. február . . . . .

A kérdőív száma : **703**

Kitöltötte : . . . . .

. . . . .szak. . . . .évi.

TELEVIZIÓ NÉZÉSI SZOKÁSOK

/Kérdőív TV készülékkel rendelkező családok 14 éven felüli/ tagjai részére

1./ MIKOR VÁSÁROLTÁK A TV KÉSZÜLÉKET?

1965   1964   1963   1962   1961   1960 v. előbb   válaszhiány

Ki volt a családban a TV készülék megvásárlása mellett ?   férj   feleség   gyermek/ek/

Ki volt a családban a TV készülék megvásárlása ellen ?   férj   feleség   gyermek/ek/

2./ MINDEN ADÁSNAPON BEKAPCSOLJÁK A KÉSZÜLÉKET ?

igen   /nem/   hetenként 4 3 2 1 alkalommal/   válaszhiány

3./ MENNYI IDŐT TÖLT TV NÉZÉSSEL ?

naponta 5. 4. 3. 2 1 órá/ hetenként átlag . . . . .órát/   válaszhiány

4./ TÖBBET TARTÓZKODIK OTTHON AMIÓTA TV KÉSZÜLÉKE VAN ?

igen /nem/ pontosan nem lehet megmondani/   válaszhiány

5./ SZOKTAK-E VENDEGET FOGADNI AKIVEL EGYÜTT NÉZIK A TV MŰSORÁT ?

igen: $\left\{ \begin{array}{l} \text{rendszeresen} \\ \text{ritkán} \end{array} \right.$ /nem/   válaszhiány

6./ A VENDEG

rokon /barát/ ismerős/ szomszéd/ munkatárs

7./ BEFOLYÁSOLJA-E A TV A HÁZTARTÁSI MUNKÁK VÉGZÉSÉT ?

igen /nem/ pontosan nem lehet megmondani/   válaszhiány

8./ JELENTETT-E A TV VÁLTOZÁST SZABADIDEJE FELHASZNÁLÁSÁBAN?

igen /nem/ pontosan nem lehet megmondani /   válaszhiány

9./ ALKALMAZKODIK-E A VACSORA IDŐPONTJA A TV ADÁSÁHOZ ?

igen /nem/ alkalmanként/   válaszhiány

10./ BEFOLYÁSOLJA-E A TV A LEFEKVÉS IDŐPONTJÁT?

igen /nem/ alkalmanként/   válaszhiány

a/ Mikor fekszik le általában a TV $\left\{ \begin{array}{l} \text{adásnapján} \dots\dots\dots \text{órákor} \\ \text{szünnapján} \dots\dots\dots \text{órákor} \end{array} \right.$

b/ mikor feküdt le amíg nem volt készüléke. .... órákor

10/ KIELÉGITI-E A TV A MŰVELŐDÉS ÉS A SZÓRAKOZÁS IRÁNTI IGÉNYÉT ?

igen /részben/ nem/ válaszhiány

11/ AMIÓTA TV KÉSZÜLÉKÜK VAN SZOKOTT-E

	igen ⁺	nem	mint ritkábban előbb ⁺	válaszhiány
a/ könyvet olvasni				
b/ ujságot, folyóiratot olvasni				
c/ moziba járni				
d/ színházi tájékoztató megtekinteni				
e/ kulturális rendezvényeken részt venni/műsoros est, tanfolyam, szakkör				
f/ tudományos ismeretterjesztő előadásokon részt venni				
g/ társadalmi és tömegszervezetek rendezvényein részt venni				

12/ BESZÉLGETNEK-E TV NÉZÉS KÖZBÉN?

igen /nem/ keveset / csak a látottakról / válaszhiány

13/ BEFOLYÁSOLJA -E A TV A POLITIKAI ESEMÉNYEK IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉSÉT ?

igen /nem/ nem tudja, nehéz megmondani/ válaszhiány

14/ A MEGKÉRDEZETT

I. Neme a/ férfi
b/ nő

II. Foglalkozása

- a/ ipari munkás
- b/ mg. fizikai dolg.
- c/ alkalmazotti
- d/ értelmiségi
- e/ önálló iparos
- f/ önálló kereskedő
- g/ egyéb
- h/ nyugdíjas

III. Iskolai végzettsége

- 8 általánosnál kevesebb
- 8 általános
- középiskola
- főiskola, egyetem

IV. Életkora

14-18 év között	25-29 év között	40-49 év között
19-24 " "	30-39 " "	50-59 " "
	60 év felett	

38-18/1966-67.
.....bksz

Dr. Ágoston György elvtársnak
tanszékvezető egyetemi tanár

Vágvölgyi András
Tárgy : .....
doktori szigorlata
Mell. sz. : 1 db. disszertáció

H e l y b e n

Professzor Elvtárs !

Mellékelve Vágvölgyi András "A televízió hatása az egyén művelődésére,
életvitelére, szerepe a tudatfornálásban" .....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad
Professzor Elvtárs szives figyelmét felhivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálót
elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap
utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálót elkészítése után sziveskedjék átadni tan széke könyvtárosának lel-
tárba védt és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1967. március 23.

Jónás Antal
.....
d é k á n

A kiadmány hiteles :

Jónás Antal
.....
dékáni hiv. vezető

Kapták : Dr. Ágoston György prof.
Havasi Zoltán könyvt.ig. társviráló

Jónás Antal ..... tanszéki könyvtáros
..... tanszéki könyvtáros